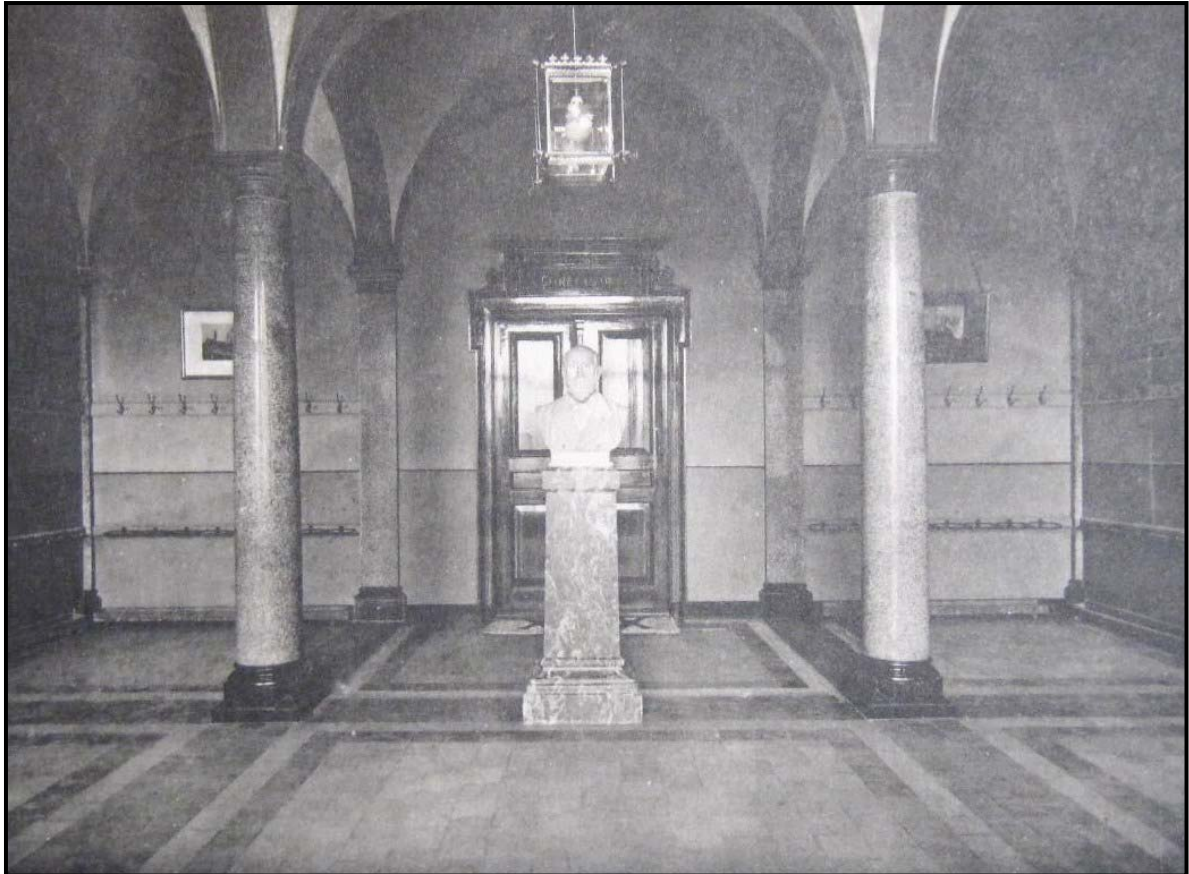


WAARDESTELLEND RAPPORT

VOOR HET RAAMPLEIN 1 EN DE PASSEERDERSGRACHT 27 TE AMSTERDAM



CONCEPT
DATUM RAPPORT: 24-5-2011



DE ERFGOED PRAKTIJK

WAARDESTELLEND RAPPORT

ADRES	RAAMPLEIN 1/PASSEERDESGRACHT 27
PLAATS	AMSTERDAM
NAAM OBJECT	DE VOORMALIGE EERSTE OPENBARE HANDELSSCHOOL
TYPOLOGIE	SCHOOLCOMPLEX BESTAANDE UIT EEN SCHOOLGEBOUW, GYMNASIEKGEBOUW EN CONCIERGEWONING
DATUM BEZOEK	2 MEI 2012 EN 15 MEI 2012



Afb. 1. Het aan het Raamplein 1 gelegen schoolgebouw van de voormalige Eerste Openbare Handelsschool

Inleiding

Op verzoek van Ideal Projects heeft De Erfgoed Praktijk een waardestellend onderzoek uitgevoerd ten aanzien van de onroerende zaken aan het Raamplein 1 en de Passeerdersgracht 27 te Amsterdam (afb. 1, 2 en 3).

Het betreft een schoolcomplex, oorspronkelijk gebouwd voor de huisvesting van de Eerste Openbare Handelsschool, bestaande uit een schoolgebouw (afb. 1) en een vrijstaand gymnastiekgebouw aan het Raamplein 1 (afb. 2), en een direct aan het schoolgebouw grenzende voormalige conciërgewoning aan de Passeerdersgracht 27 (afb. 3). Bovengenoemde objecten hebben allen de status van Rijksmonument in de zin van de Monumentenwet van 1988; tevens is het complex als ensemble

beschermd. In het Monumentenregister van de RCE staan zij geregistreerd onder: complexnummer 518263 (Openbare Handelsschool); monumentnummer 518264 (schoolgebouw); monumentnummer 518265 (gymnastiekgebouw) en monumentnummer 518266 (conciërgewoning).

In het onderhavige rapport zijn de monumentale waarden van het complex beschreven en beoordeeld naar de criteria van de Monumentenverordening van de Gemeente Amsterdam van 2005.

Doel van de waardestelling is objectief en gedetailleerd inzicht te verschaffen in de monumentale waarden van genoemde objecten, zowel wat betreft het exterieur als het interieur van de gebouwen. Als zodanig zal het waardestellend rapport dienen ter begeleiding van de restauratie- en verbouwingsplannen die de huidige eigenaar van het ensemble wenst te realiseren. Daarbij worden de waarderingscriteria voor gemeentelijke monumenten en Rijksmonumenten, zoals die voor de Gemeente Amsterdam gelden, als uitgangspunt genomen.



Afb. 2 en 3. Links de aan de Passeerdersgracht 27 gelegen conciërgewoning, met rechts daarvan een deel van de noordelijke gevel van het schoolgebouw. Rechts het aan de Raamstraat gelegen gymnastiekgebouw.

Beknopte beschrijving van het complex

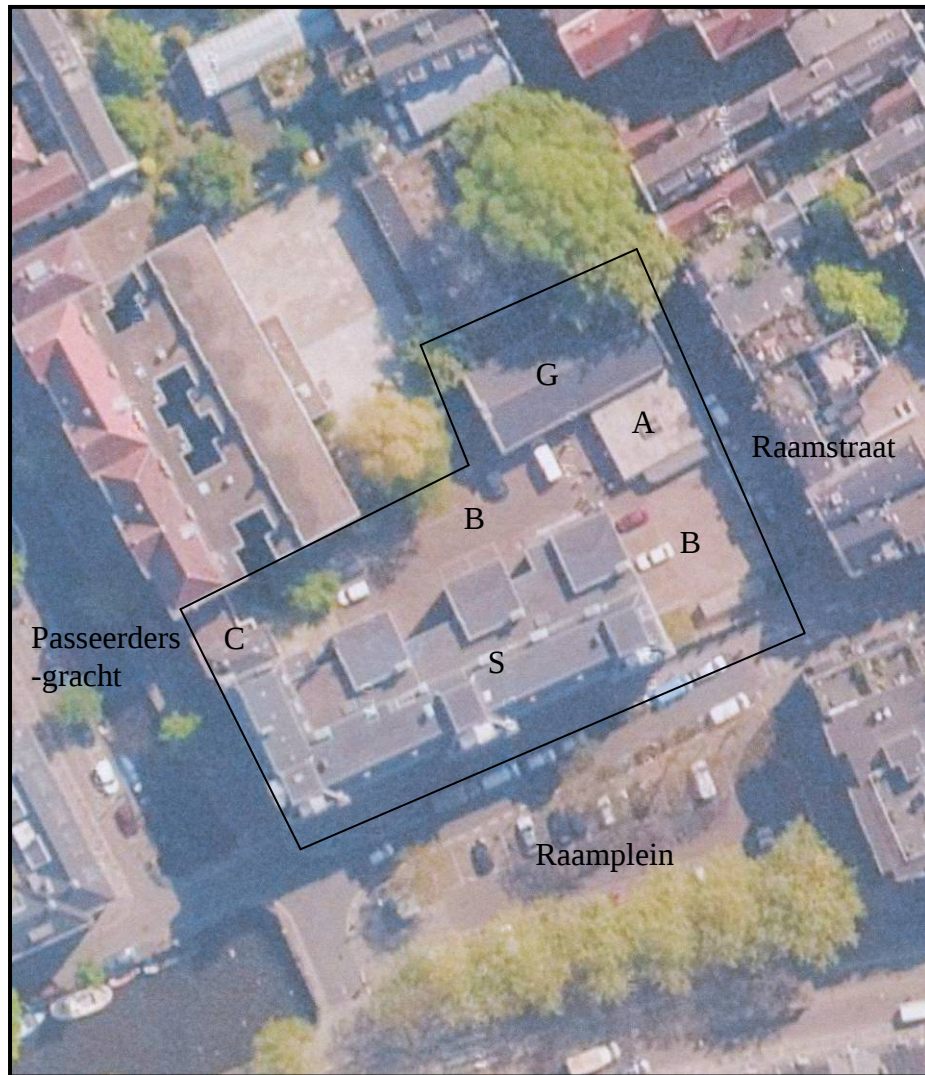
Het complex bevindt zich in de meest zuidwestelijke hoek van de Jordaan, aan de oostelijke zijde van het Raamplein, tussen de Passeerdersgracht en de Raamstraat. Het uit 1901 stammende complex is oorspronkelijk gebouwd als nieuw onderkomen voor de Eerste Openbare Handelsschool. De afdeling Publieke Werken van de gemeente Amsterdam is verantwoordelijk voor het ontwerp en de bouw. De toenmalige stadsarchitect Hendrik Leguyt (1840-1907) maakte het ontwerp. Volgens sommige secundaire bronnen was de architect J.B. Springer bij het ontwerp betrokken, maar voor zijn betrokkenheid en eventuele rol zijn geen concrete bewijzen gevonden, dit in tegenstelling tot die van Leguyt. Waarschijnlijk berust deze toeschrijving op een misverstand (zie voor details de paragraaf 'Bouwgeschiedenis in hoofdlijnen').

Tot 1967 fungeerde het complex als onderdak voor de Handelsschool. Daarna vestigde de Amsterdamse HEAO, voorloper van de latere Hogere Economische Hogeschool (HES) zich in het pand. In 2001, toen de HES verhuisde naar nieuwe locaties, heeft de Stichting HES Amsterdam het complex verkocht aan een vastgoed bv. Na doorverkoop aan een andere vastgoed bv verwierf het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (ROVB) in 2002 het complex. Na het vertrek van de HES hebben de panden voornamelijk dienst gedaan als bedrijfs- en onderwijsruimten en als onderdak voor diverse maatschappelijke instellingen en kunstenaars. In 2012 heeft het ROVB het complex verkocht aan het bedrijf Eyeworks, dat hier zijn hoofdkantoor gaat vestigen.

De tot het complex behorende gebouwen, te weten het schoolgebouw, de conciërgewoning en het vrijstaande gymnastiekgebouw liggen op een L-vormige kavel en zijn gegroepeerd rond een binnenplaats (afb. 4). Aan de Raamstraat en het Raamplein is de binnenplaats door middel van hekwerk afgescheiden van de openbare ruimte. De voormalige conciërgewoning grenst direct aan het schoolgebouw.

Het schoolgebouw is gebouwd in rijkelijk geornamenteerde neoclassicistische stijl; de conciërgewoning in een veel soberder neo-classicistische stijl en het gymnastiekgebouw in sobere neorenaissance stijl.

Sinds de bouw heeft het schoolgebouw hoofdzakelijk inwendige modificaties ondergaan. De conciërgewoning is in 1911 met een verdieping verhoogd. Het gymnastiekgebouw is in 1954 vergroot met een aanbouw ten behoeve van kleedkamers.



Afb. 4. Recente luchtfoto van het complexterrein (bij benadering omkaderd met zwarte lijn), met daarop het schoolgebouw (S), de conciërgewoning (C), het gymnatiekgebouw (G) met latere aanbouw (A) en de open binnenplaats (B). Bron: Google Maps.

Stedenbouwkundige context

Het complex vormt het meest westelijke deel van de bebouwing die omringd wordt door het Raamplein, de Raamstraat, de Passeerdersgracht en de Prinsengracht. Het bevindt zich in de meest zuidwestelijke hoek van de Jordaan en grenst aan de voormalige stadsveste.

Door deze ligging is de huidige stedenbouwkundige context met name het gevolg van zowel de aanleg en ontwikkeling van de Jordaan als de transformatie hier ter plekke van de Amsterdamse stadsveste in de loop van de negentiende eeuw.

De Passeerdersgracht vormt de meest zuidelijke gracht van de Jordaan. Deze wijk tussen Haarlemmerpoort en de Leidsegracht is aangelegd tijdens de zogenaamde Derde Uitleg van de stad Amsterdam, die tussen 1613 en 1615 gerealiseerd werd. De Derde Uitleg bestaat in hoofdzaak uit de grachtengordel, de westelijke eilanden en de Jordaan.

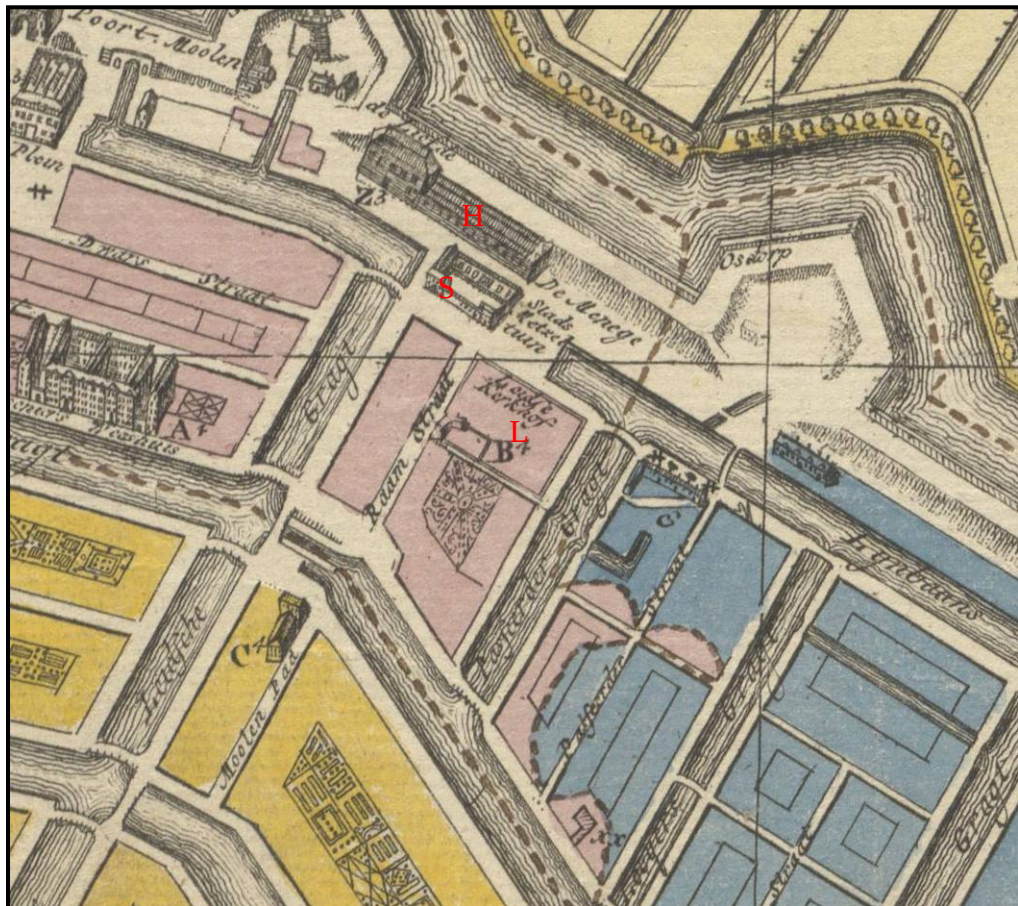
Bij de aanleg van de Jordaan volgde men doorgaans het oude verkavelingspatroon, waardoor de grachten in feite een voorzetting van de reeds aanwezige ontginningssloten zijn met een schuine oriëntatie op de oude stad.

In tegenstelling tot de grachtengordel, die vooral bestemd was als woongebied voor kapitaalcrachtige inwoners, diende de Jordaan meer als onderdak voor bedrijven en eenvoudiger lieden. Vanwege de ligging aan de rand van de stad vestigden de meest vervuilende bedrijven zich bij voorkeur in de Jordaan. De naam van de Passeerdersgracht verwijst naar een zgn. passerderij, een werkplaats waar leder bewerkt werd; de naam van de Raamstraat verwijst naar de houten ramen waarop de lakenweverijen hun stoffen spanden. Tussen de grachten van de Jordaan bevinden zich overwegend smalle straten; de Raamstraat en de Raamdwarstraat zijn hiervan typerende voorbeelden.

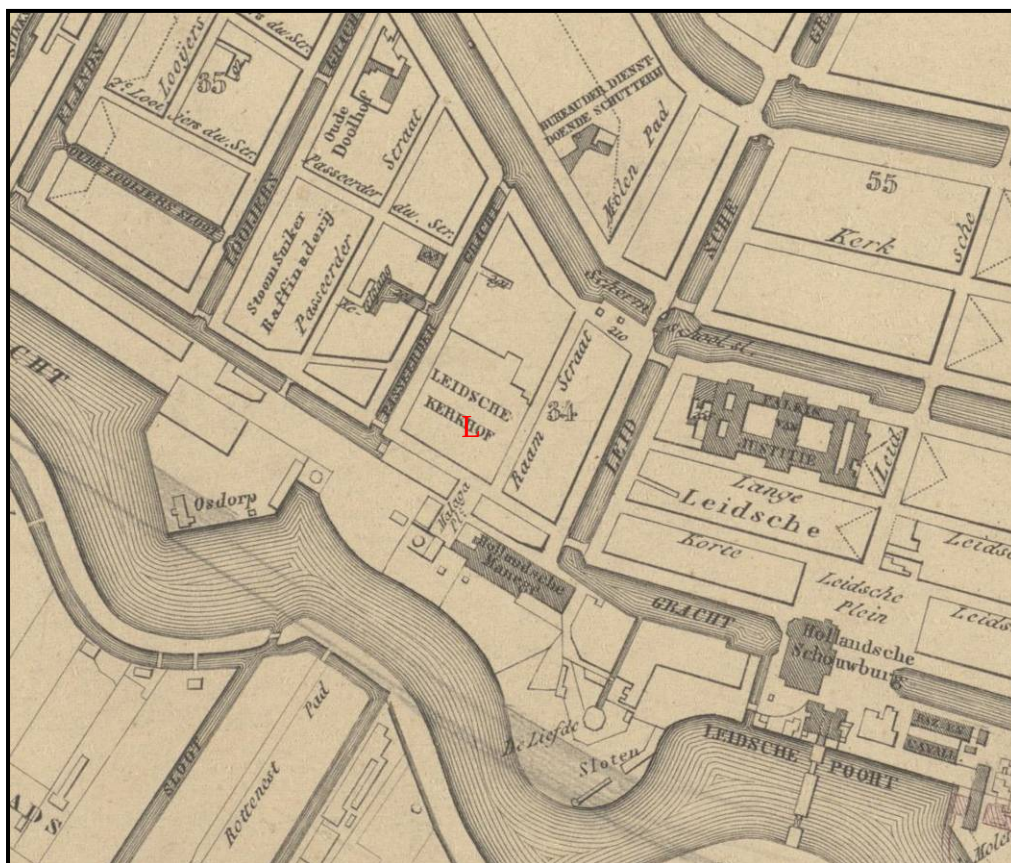
Direct ten westen van de Jordaan (en dus ook van het huidige Raamplein) bevond zich de uit de zeventiende eeuw stammende stadsveste, bestaande uit wallen, bolwerken en aan de buitenzijde omringd door de Singelgracht. Tot het begin van negentiende eeuw vormde deze veste een moeilijk te nemen barrière voor verdere uitbreiding van de stad. Aan het begin van de negentiende eeuw had de veste zijn militaire belang goeddeels verloren en raakte deze meer en meer in verval waarna slechting volgde. Amsterdam besloot de geslechte stadswallen enerzijds een recreatieve functie te geven in de vorm van wandelpromenades te midden van een parkachtige omgeving, en anderzijds werd vanwege ruimtegebrek in de oude stad de vrijgekomen ruimte benut voor de aanleg van nieuwe gebouwen (afb. 6 en 7).

Vanaf circa 1870 werden op de voormalige schans lange rechte straten aangelegd, die samen een binnenring vormden: aan de westelijke zijde de Marnixstraat (die het Raamplein snijdt), aan de zuidelijke zijde de Weteringschans en meer oostelijk de Sarphatistraat. Deze straten raakten in de jaren daarna geleidelijk bebouwd.

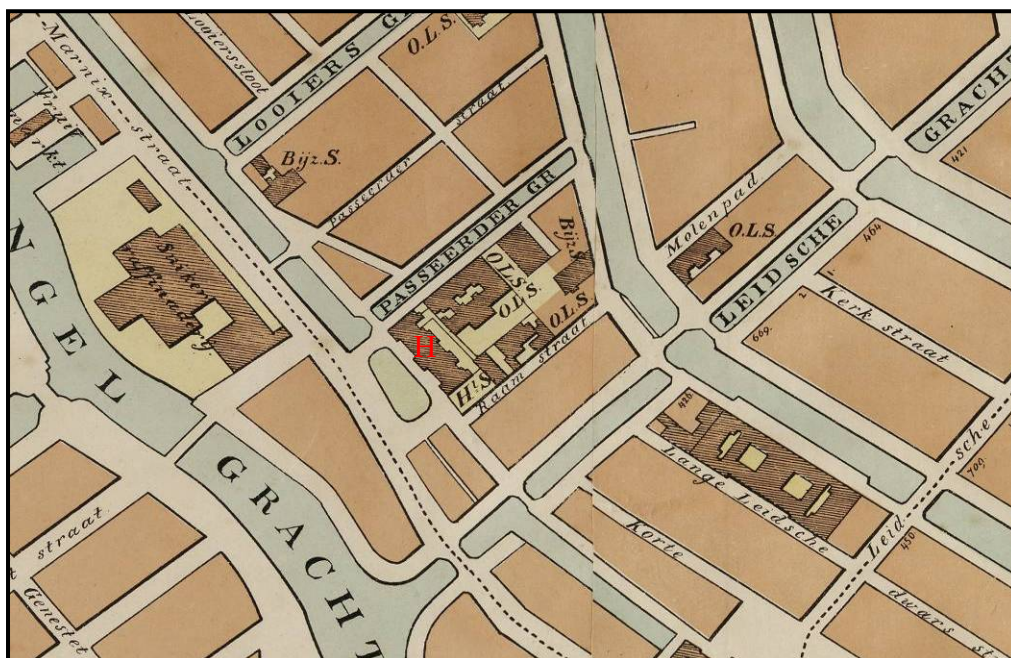
Op de locatie van het hier besproken complex bevond zich van 1664 tot 1866 het Leidschekerkhof, dat diende ter vervanging van het Heiligewegskerkhof (afb. 5). De ingang van het kerkhof bevond zich aan de Raamstraat. Het kerkhof was rondom voorzien van een houten schutting. Net als andere Amsterdamse begraafplaatsen werd de plek steeds meer opgenomen in de zich uitbreidende bebouwing. Na 1866 werd de begraafplaats definitief niet meer gebruikt. Het was toen inmiddels verboden doden binnen de stad te begraven en Amsterdam legde nieuwe begraafplaatsen buiten de stad aan. Tot circa 1882 bleef het terrein onbebouwd. Op het terrein verrees toen een tijdelijk en verplaatsbaar gebouw voor een lagere school. In 1899 verleende de gemeenteraad van Amsterdam goedkeuring aan de plannen om de voormalige begraafplaats te bestemmen voor de bouw van de nieuwe Openbare Handelsschool en een hogere burgerschool. Deze kwam in 1901 gereed.



Afb. 5. Deel van een kaart van Amsterdam uit 1796, met daarop aangegeven het Leidschekerkhof (rode L) op de plek van de Openbare Handelsschool. Het huidige Raamplein bestond nog niet in zijn huidige vorm en bood plaats aan de Stadsmetseltuin (S). Deze werd in 1663 aangelegd op een dam in de Lijnbaansgracht en gesloopt in de negentiende eeuw. Op de plek van de huidige Marnixstraat bevond zich de Hollandsche Manege (H) uit 1744. Het stukje Lijnbaansgracht ter hoogte van het Raamplein is later in de negentiende eeuw gedempt.



Afb. 6. Deel van een kaart van Amsterdam uit 1842, met daarop aangegeven het Leidschekerkhof (rode L) op de plek van de Handelsschool. Het huidige Raamplein bestond nog niet in zijn huidige vorm, was deels bebouwd en heette toen Malagaplein. De Marnixstraat is nog niet aangelegd. Het stukje Lijnbaansgracht ter hoogte van het Raamplein is hier inmiddels wel gedempt.



Afb. 7. Deel van een kaart van Amsterdam uit circa 1903, met daarop aangegeven de Handelsschool (rode H). Het Raamplein heeft hier zijn huidige vorm verkregen, toen nog met een plantsoen en doorsneden door de Marnixstraat. De Hollandsche Manege is in 1881 afgebroken, toen de Leidsegracht doorgetrokken werd naar de Singelgracht.

Aan de oostelijke zijde van het Raamplein bevinden zich hoofdzakelijk hoge etagewoningen uit de periode 1880-1900 in neoclassicistische of neorenaissance stijl. Tevens bevindt zich hier het voormalige Turngebouw uit 1882, thans Theater De Krakeling. De zuidzijde van het plein is bebouwd met moderne woningbouw uit de laatste decennia van de twintigste eeuw.

Het Raamplein bevindt zich in feite in een overgangszone van het Leidseplein gebied met statige bebouwing (Stadsschouwburg, Barlaeus gymnasium en deftige woonhuizen) naar de Marnixstraat met lange rechte woonkazernes voor arbeiders en lagere middenstand en de grachtjes en straatjes van de Jordaan.

De gevelwanden van de Passeerdersgracht bieden een gevarieerd beeld; het merendeel van de bebouwing dateert uit de periode 1850-1940, met daartussen ook oudere en naoorlogse bebouwing. Direct naast de conciërgewoning ligt nog een groot en hoog voormalig schoolgebouw voor het Lager Onderwijs, dat uit ongeveer dezelfde periode als de Handelsschool stamt.

De Raamstraat is een smal straatje met voor de Jordaan typerende bebouwing.

Het schoolgebouw ligt met de lange monumentale voorgevel aan het Raamplein; de noordelijke eveneens monumentale zijgevel ligt aan de Passerdersgracht en de zuidelijke gevel die uiterst sober is vormgegeven aan de Raamstraat.

Door de hoge en imposante voorgevel domineert het schoolgebouw als opvallend punt het Raamplein en dit deel van de Marnixstraat. Het gebouw wordt door het plein (dat tegenwoordig als fietsenstalling en parkeerterrein dienst doet) gescheiden van de Marnixstraat. Ook op de hoek van het Raamplein en de Passeerdersgracht vormt het gebouw een opvallend en markant punt.

De conciërgewoning vormt met zijn lage bouwvolume een opvallende en wat iele cesuur tussen de imposante noordelijke gevel van de Handelsschool en de naastgelegen voormalige lagere school. Bovendien vormen de monumentale gevel van de Handelsschool en de veel soberder gevel van de conciërgewoning een tamelijk scherp contrast en zeker geen architectonische eenheid.

Het gymnastiekgebouw is vanaf de Raamstraat gezien niet een opvallend gebouw; dit omdat het met de korte kant en met gesloten gevel aan de Raamstraat ligt en deels schuil gaat achter het hekwerk van de binnenplaats en een boom.

In het algemeen valt op dat hoewel er zeker sprake is van een in zijn geheel ontworpen complex met een duidelijke functionele samenhang dit voor de onwetende passant niet direct in het oog springt. De verschillen tussen de complexonderdelen wat betreft vormgeving, materiaalgebruik en situering zijn hier debet aan. De Handelsschool is toch primair de voorgevel aan het Raamplein, en zo zal Leguyt het ook bedoeld hebben.

Bouwgeschiedenis in hoofdlijnen

Het complex is gebouwd naar het uit 1899 stammende ontwerp van de toenmalige stadsarchitect Hendrik Leguyt, in opdracht van B en W van de Gemeente Amsterdam.

De stadsarchitect was binnen de gemeente verantwoordelijk voor het ontwerpen en onderhouden van openbare gebouwen en bruggen. In de raadsvergadering van 18 januari 1856 werd het voorstel van B en W aanvaard tot een reorganisatie van de publieke werken en onder andere de aanstelling van een Stadsarchitect; een ambt dat overigens daarvoor ook al had bestond.

De eerste stadsarchitect was Bastiaan de Greef (1818 - 1899). Van 1890 tot 1891 nam de assistent-stadsarchitect Willem Springer (1815 - 1907) de functie tijdelijk waar. Vervolgens was het de beurt aan Willem Weissman (1858 - 1923), die in 1894 eervol ontslag kreeg wegens het eigenmachtig afwijken van het bestek bij de bouw van het museum Suasso (het latere Stedelijk Museum). Vervolgens was het Hendrik Leguyt (1840-1907), daarvoor assistent-stadsarchitect, die de directie voerde tot aan de opheffing van deze administratie in februari 1895, waarna hij met dezelfde titel hoofd werd van de afdeling 'Gebouwen' van de Dienst der Publieke Werken. In februari 1895 werd de Stadsarchitect namelijk als zelfstandige administratie opgeheven en werden haar taken en administratie overgenomen door de Dienst der Publieke Werken. De stadsarchitect fungeerde daarna als hoofd van de afdeling Gebouwen. J.B. Springer, zoon van W. Springer en daarvoor werkzaam onder Leguyt, volgde Leguyt in 1905 op, na het eervol verslag op Leguyt's eigen verzoek vanwege gezondheidsredenen.

Hendrik Leguyt ontwierp o.a. het Wilhelminagasthuis (1891 - 1893) en als assistent-architect aan het hoofd van de afdeling Gebouwen van de Dienst der Publieke Werken het gebouw voor het Bevolkingsregister aan de Singel 451-453 (1897), de hoofdwacht van de brandweer aan de Ruysdaelkade/Honthorststraat (1897), het telefoongebouw aan de Raadhuisstraat (1896), het schoolkinderbad aan de Frederik Hendrikstraat 105 (1901) en vele schoolgebouwen.

Een en ander wordt bevestigd door zijn necrologie In *Het Nieuws van den Dag* van 10 april 1907:

Leguyt. —. Te Baarn is gisteren op 67-jarigen leeftijd overleden de Heer H. Leguyt, oud-architect le klasse bij de afdeeling Publieke Werken te Amsterdam, welke functie hij den 1en Februari 1905 wegens gezondheidsredenen had moeten verlaten, nadat hem op de meest eervolle wijze. ontslag uit den gemeentedienst was verleend. Gedurende 32 jaren is de Heer Leguyt onafgebroken werkzaam geweest in dienst van de gemeente Amsterdam en gedurende dien tijd heeft hij zich doen kennen als een man van buitengewone werkkraft en werklust. Door hem werden o.m. de volgende werken voorbereid en uitgevoerd: Het Wilhelmina-Gasthuis, de Handelsschool, de Hoogere Burgerschool aan de Mauritskade en voorts op het terrein van het Wilhelminina-Gasthuis de vrouwenkliniek, de oogheekundige kliniek, het zusterhuis, de waschinrichting en barakken. Verder de vergrooting van het Raadhuis, het bureau van het bevolkingsregister, veertig scholen, vier politiebureaux, vier brandweerkazernes, vier hulpbanken van leening, het vergrooten van het Fysisch Laboratorium en andere groote en kleine bouwwerken.

J.B. Springer is vooral bekend om zijn ontwerp van de nieuwe Stadsschouwburg aan het Leidseplein (1890) dat hij samen met A.L. van Gendt maakte, en van het Barlaeus-gymnasium (1884 - 1885) op de Weteringschans dat hij samen met zijn vader ontwierp.

In de Nederlandse pers uit de periode 1901-1907 wordt uitsluitend de naam van Leguyt genoemd in verband met het ontwerp van de Handelsschool. Aangezien Leguyt op dat moment stadsarchitect was en hij samen met toenmalige directeur van de Handelsschool een reis naar Duitsland maakte in verband met het ontwerp van het nieuwe schoolgebouw is het aannemelijk dat Leguyt inderdaad de ontwerper is. Mogelijk heeft J.B. Springer wel meegewerkt aan het ontwerp en de bouw, aangezien hij binnen de afdeling van Leguyt functioneerde. Concrete aanwijzingen ontbreken echter op dit punt. De ontwerptekeningen uit 1899 zijn alleen van de aanduiding 'Gemeente Amsterdam' voorzien.

Op 4 september 1901 werd de school officieel geopend met een plechtigheid in de gymnastiekzaal. Op basis van een verslag van de opening in het Algemeen Dagblad van 5 september 1901 weten we hoe dit verlopen is. De wethouder van Onderwijs J.N. van Hall was de eerste spreker. Aanwezig waren onder andere Amsterdamse wethouders en raadsleden, de directeur van Publieke Werken en vele hooggeplaatste functionarissen uit de onderwijssector.

J. Hülsman, de toenmalige directeur van de Handelsschool, hield eveneens een toespraak. Hij prijst het gebouw en de ontwerper Leguyt met de volgende woorden:

Het oude gebouw was beroemd om zijn oude gevel, het nieuwe gebouw draagt het kenmerk van den modernen tijd en paart aan architectonische schoonheid een doelmatige inrichting, zoodat de criticus van een der Amsterdamsche dagbladen kon uitroepen: 'Met de Handelsschool begint de Victorie!'. [...] Het doolhof van vroeger is verlaten voor een nieuw, regelmatig gebouw en daardoor zal ook de zin voor orde bij de leerlingen toenemen.

De genoemde doelmatigheid en schoonheid hebben er waarschijnlijk mede voor gezorgd dat het schoolgebouw in de loop der tijd geen ingrijpende verbouwingen of uitbreidingen heeft ondergaan. Pas tussen 2003 en 2005, toen het pand in bezit was gekomen van de ROVB, werden enkele interne verbouwingen uitgevoerd waarbij voornamelijk nieuwe tussenwanden gemaakt zijn. Ook werd op de plek van de toiletruimtes een goederenlift aangelegd. Het verlagen van de plafonds stamt vermoedelijk al uit een iets eerdere periode. Voor het overige heeft het gebouw de oorspronkelijke indeling en afwerking in belangrijke mate behouden.

Dit geldt niet voor de conciërgewoning: deze werd reeds in 1911 verhoogd met een extra verdieping. Door interne renovaties in de tweede helft van vorige eeuw heeft het interieur zijn oorspronkelijke karakter goeddeels verloren.

Om het gymnastiekgebouw mee te laten gaan met de eisen en wensen van de tijd kreeg deze in 1954 een aanbouw met daarin onder andere kleed- en doucheruimtes. In het zuidelijke deel van het gymnastiekgebouw is toen tevens een toneelpodium aangelegd. Ook is de vloer vernieuwd en is er tegen de hanebalken een vlakke plafondbetimmering aangebracht. Door latere interne renovaties heeft het interieur van het gymnastiekgebouw het meeste van zijn oorspronkelijke inrichting en afwerking verloren.

Architectonische verschijningsvorm

Het schoolgebouw

Exterieur

Het uit drie bouwlagen bestaande schoolgebouw is opgetrokken op basis van een rechthoekig grondplan, waarbij de middenrisaliet en de zijrisalieten van de voorgevel iets uitsteken. Aan de achterzijde bevinden zich drie uitstekken onder een plat dak. De voorzijde van het gebouw is gedekt door een aan de bovenzijde vlakke mansardekap met leien; de drie risalieten hebben elk een hoger uitstekende tentkap die aan de bovenzijde eveneens afgeplat is. Hieronder bevindt zich de zolder. Het gebouw is aan de oostelijke en aan de noordelijke zijde onderkelderd.

De gevels aan het Raamplein en aan de Passeerdersgracht zijn het meest monumentaal en rijkelijk geornamenteerd uitgevoerd in gele en rode baksteen en natuursteen; de achtergevel en de gevel aan de Raamstraat zijn daarentegen uiterst sober uitgevoerd in bruine baksteen en zeer spaarzaam met natuursteen.

Het gebouw staat op een natuurstenen basement. De begane grond is aan de voorgevel en de noordelijke gevel uitgevoerd in door horizontale groeven voorziene natuursteen. Deze gevels hebben een omtrekkende kroonlijst, met daaronder mutules. De brede voorgevel aan het Raamplein bestaat uit een middenrisaliet en twee hoekrisalieten, alle in geel metselwerk uitgevoerd en bekroond met een boven de kroonlijst geplaatste aedícula, een tempelmotief bestaande uit een samenstel van pilasters, hoofdgestel, fronton, balusters en klauwstukken. In de middenrisaliet bevindt zich ter hoogte van de parterre de rondboogvormige ingang tussen twee natuurstenen Toscaanse halfzuilen.

De dubbele toegangsdeur, die iets naar binnen ligt, is van glas in lood en smeedwerk voorzien. De deur heeft een rondboogvormig bovenlicht, onderverdeeld in eveneens rondboogvormige roeden. Ter weerszijden van het portaal bevindt zich een diepliggend vierruits venster. Ter hoogte van de eerste en tweede verdieping is de middenrisaliet op de hoeken voorzien van pilasters, uitgevoerd in de Kolossale orde, dat wil zeggen doorlopend over meerdere verdiepingen. Op de eerste verdieping, boven de ingang, bevindt zich een natuurstenen balkon met een eveneens natuurstenen opengewerkte balustrade. In de balustrade is een gebeeldhouwd reliëf opgenomen met daarop afgebeeld een scheepje met daarin waarschijnlijk de Amsterdamse stedenmaagd en een handelaar, beiden met een banier met daarin het wapen van Amsterdam. Achter het balkon bevindt zich een dubbele balkondeur met drieruits bovenlichten en ter weerszijden daarvan een venster met enkel bovenlicht, van elkaar gescheiden door kleine, natuurstenen halfzuilen. Op de tweede verdieping in het midden bevinden zich twee zesruits vensters. Verder is deze identiek aan de eerste verdieping. In de aedícula bevinden zich rondboogvormige, door roeden zesvormig onderverdeelde, vensters. Het fronton is bekroond met een goudkleurig geschilderde uil (symbool van de wijsheid en geleerdheid). De twee hoekrisalieten zijn identiek aan de middenrisaliet met uitzondering van de uil en het ontbreken van balkons en balkonvensters; de vensters zijn hier gelijk aan die op de tweede verdieping. De muurvlakken tussen de risalieten zijn op de eerste en tweede verdieping uitgevoerd in rode baksteen, rondom de naar binnen gelegen vensters, die op de eerste verdieping rechthoekig en op de tweede rondboogvormig zijn.

In de kapverdieping bevinden zich vier kleine dakkapellen met cirkelvormige ramen.

De gevel aan de Passeerdersgracht heeft rechts een hoekrisaliet en links daarvan drie vensterassen, gelijkvormig aan de voorgevel.

De zijgevel aan de Raamstraat is zeer sober uitgevoerd en is opgetrokken uit donkerbruine baksteen (afb. 9). Dit geldt tevens voor de achterzijde. Deze bestaat verder uit drie uitstekken onder een plat dak. In de tussen de uitstekken gelegen muurvlakken bevinden zich op de drie bouwlagen steeds de drie kleine vensters van de toiletruimtes, met daarboven een wat grote drieruits venster met kruisroeden; dit voor de lichtinval van de toiletruimtes.

In de achtergevel zijn de doorgaans grote vensters regelmatig in de gevel geplaatst en voor het merendeel door roeden onderverdeeld. De toegangsdeuren tot de twee trappenhuizen bevinden zich in de uitstekken; hierboven bevinden zich de vensters van de trappenhuizen (afb. 10). De hoofdingang vanuit de binnenplaats bevindt zich in het centrale terugspringende deel, en bestaat uit een enkele deur met zijlichten en boogvormig bovenlicht. De deur wordt geflankeerd door twee boogvensters. Daarboven op de eerste verdieping bevinden zich drie boogvensters, en op de tweede verdieping rechthoekige vensters (afb. 11).

De zijgevel aan de Raamstraat bestaat uit een groot ongeleed muurvlak, met op de plek van de corridors steeds een enkel venster (afb. 9). In het dak is de deur voor de hijsinstallatie zichtbaar.



Afb. 9. De zuidelijke korte gevel van het schoolgebouw, met in het midden de vensters van de corridors. In de kap bevindt zich de deur voor de inmiddels verdwenen hijsinstallatie. Op de voorgrond het oorspronkelijke hekwerk dat de binnenplaats afsluit, met links in het hekwerk het toegangshek naar de binnenplaats.



Afb. 10. Deel van de achtergevel, met in het terugspringende deel de vensters van de toiletruimtes. Links bevindt zich de toegangsdeur tot een van de trappenhuizen.



Afb. 11. Deel van de achtergevel, met het centrale terugspringende deel met de achterhoofdingang. Achter de vensters bevinden zich de hallen op de begane grond. en de twee verdiepingen.

Interieur

De plattegronden van de begane grond en de eerste en de tweede verdieping zijn in hoge mate uniform en zijn een consequente voortzetting van het funderingsplan.

Bovendien vormt het interieur een goede en heldere weerspiegeling van de klassieke symmetrische geleding van de voorgevel. De hal en corridors op de begane grond zijn het meest monumentaal. De monumentaliteit van de hal en gangen neemt iets af op de eerste verdieping en neemt sterker af op de tweede verdieping. Dit correspondeert met het exterieur, waar eveneens de boven gelegen verdiepingen minder uitbundig zijn vormgegeven.

Vanuit de hal in het midden van het gebouw loopt steeds een corridor naar de noordelijke en zuidelijke vleugel. Aan de corridors liggen de aan de voor- en achterzijde van het gebouw gesitueerde leslokalen, de toegangen tot de trappenhuizen, de toiletruimtes, dienstruimtes en de voormalige lerarenkamer, bibliotheek en directeurskamer. Evenals de voor- en achtergevel is de plattegrond van de verdiepingen symmetrisch van opzet. Uitzondering hierop vormt de corridor, die in de zuidelijke vleugel doorloopt tot de gevel maar in de noordelijke vleugel korter is vanwege de aanwezigheid van twee ruimtes die grenzen aan de noordelijke gevel.

Twee identieke trappenhuizen verbinden de drie bouwlagen met elkaar. De trappenhuizen zijn iets voorbij halverwege de noordelijke en zuidelijke corridor geplaatst aan de achterzijde van het gebouw. Direct naast het trappenhuis zijn op alle verdiepingen identieke toiletruimtes geplaatst. Vanuit de tweede verdieping leidt een aparte trap aan de voorzijde naar de zolder, die tegenwoordig als bedrijfs- en atelierruimte in gebruik is.

Het gebouw is aan de oostelijke en noordelijke zijde onderkelderd. De kelder bestaat uit een lange corridor, waaraan de oorspronkelijke ruimtes liggen voor de verwarmingsinstallatie, brandstofopslag en opslag. Het plafond van de corridor bestaat uit troggewelven. De kelder heeft twee ingangen die zich onderaan de twee trappenhuizen bevinden. *Het Nieuws van den Dag* van 29 april 1901 schrijft over de kelder het volgende:

Het behoeft nauwelijks vermelding, dat voor verlichting en ventilatie uitnemend is gezorgd. Door een centrale lage druk stoom-verwarming kan het geheele gebouw gelijkmatig worden verwarmd. Daartoe is in het uitgestrekte sousterrain, een soort van reusachtigen vulkachel gebouwd welke uit de omliggende bergplaatsen kan worden voorzien.

Ingang, hal begane grond en hallen op de eerste en tweede verdieping

De symmetrisch opgezette ingang heeft een rechthoekig oppervlak, en wordt in het zuiden geflankeerd door de voormalige portierskamer en aan de noordelijke zijde door de voormalige spreekkamer. Deuren verbinden de ingang met beide ruimtes. Halverwege de ingang bevindt zich een vijftal in zwarte natuursteen uitgevoerde trap treden die omhoog leiden richting de toegangsdeur naar de centrale hal en het niveau van de begane grond. De wanden hebben een plint van zwarte natuursteen en een in een lichtbruin geschilderde lambrisering.

De vloer van de ingang is oorspronkelijk en is betegeld met geelbeige tegels, met een kaderrand van tegels in een passende roodbruine tint. Dezelfde betegeling bevindt zich overigens in de corridors, de hallen, de trappenhuizen en de diverse entrees.

In de dubbele voordeur en de bijbehorende zijlichten en boogvormige bovenlichten bevindt zich glas in lood in de kleuren lichtblauw, lichtgroen en rood.

De zuidelijke wand bevat een binnenraam met hetzelfde glas in lood en is fraai omlijst met een betimmering in de vorm van een fries en een kroonlijst, geflankeerd door klauwstukken. De omlijsting keert terug in de omlijsting van de deuren naar de portiersloge en de voormalige spreekkamer. Tevens bevat de zuidelijke wand een bezoekersloket, dat omlijst is als boven. In de noordelijke wand, precies tegenover het binnenraam, bevindt zich een marmeren plaquette met een zelfde omlijsting als het binnenraam. Het inschrift op de plaquette memoreert de opening van de Handelsschool in het Huis met de Hoofden aan de Keizersgracht 123 in 1869 en het verhuizen van de school naar het Raamplein in 1901. Tevens bevindt zich op deze wand een houten plaquette uit 1949 die het 80-jarige bestaan van de Handelsschool memoreert en blijkens het bijschrift is aangeboden door de studentenvereniging 'Hou en Trouw'. Tussen de ingang en de hal bevindt zich een dubbele deur met zij- en bovenlichten, alles op dezelfde wijze vormgegeven als de voordeur en eveneens van glas in lood voorzien.

De gestuukte wanden boven de lambrisering en de plafonds zijn witgeschilderd. Het plafond bestaat uit een kruisgewelf, steunend op rechthoekige halfzuilen in de wanden.

De hal op de begane grond heeft eveneens een symmetrische opzet. Het uit kruisgewelven bestaande plafond steunt op vier ronde marmeren zuilen met basement en kapiteel in zwarte natuursteen. In de wanden bevinden zich vergelijkbare rechthoekige halfzuilen.

Aan de oostelijke zijde lopen vijf zwarte natuurstenen trapreden naar beneden, richting de aan de binnenplaats gelegen centrale achterdeur van het schoolgebouw. Deuren met de bovengenoemde omlijsting in de westelijke wand verbinden de hal met de portiersloge en de spreekkamer.

De vloer, plinten en wanden zijn afgewerkt zoals in de ingang, waarbij de vloer tevens zwarte tegelbanen heeft tussen de zuilen en halfzuilen.

Op de zuidelijke en noordelijke wand bevinden zich twee muurhoge tegeltableaus die afkomstig zijn van de bekende Haagse plateelbakkerij Rozenburg. Het tableau op de noordelijke wand stelt het Huis met de Hoofden voor, de eerste vestigingsplaats van de school. Blijkens het bijschrift is het tableau aangeboden door oud-leerlingen ter ere van de opening van het nieuwe schoolgebouw in 1901. Rechtsonder bevindt zich de signatuur van Rozenburg. De versieringen rond de voorstelling zijn in de stijl van de Nieuwe Kunst vervaardigd.

Het tableau op de zuidelijke wand stelt de nieuwe school aan het Raamplein voor. Blijkens het bijschrift is het tableau aangeboden door oud-leerlingen ter ere van het 25-jarig jubileum van de directeur Hülsmann, op 16 september 1905. Onder de voorstelling bevindt zich de signatuur van Rozenburg. De versieringen rond de voorstelling zijn eveneens in de stijl van de Nieuwe Kunst vervaardigd.

De oostelijke wand heeft links en rechts hoge tweeruits vensters, met boogvormig bovenlicht. In de ramen is glas in lood aangebracht gelijk aan dat in de ingang, gesigneerd met de naam Bouvy. De enkele achterdeur heeft zijlichten en een boogvormig bovenlicht, met daarin eveneens het genoemde glas in lood en tevens het wapen van de Stad Amsterdam.

Het glas in lood in de achterzijde van de hal is in elk geval oorspronkelijk. Dit maakt tevens aannemelijk dat het overige glas in lood in de ingang en de hal oorspronkelijk is. behoudens eventuele latere restauraties.

In *Het Nieuws van den Dag* van 29 april 1901 schrijft een journalist van de krant naar aanleiding van zijn bezoek aan de gloednieuwe school:

[...]; daarna bereikt men den breeden corridor in de lengte van het gebouw, welke in het midden een fraai vierkant vormt, door marmeren zuilen geschraagd aan en de achterzijde begrensd door deuren die naar de speelplaats en het afzonderlijk gymnastieklokaal voeren. Hier is gekleurd glas toegepast met het wapen der stad in het midden.

Uit oude klassenfoto's blijkt dat de achterdeur zelf langere tijd geen glas in lood heeft bevat (afb. 12). Wellicht is het glas in lood beschadigd geraakt of uit voorzorg verwijderd; later is het blijkbaar herplaatst of nieuw gemaakt. Opvallend is dat in een van de zijlichten van de doorgang naar de ingang een stukje glas met daarop de naam Bouvy op zijn kop zit geplaatst; waarschijnlijk is dit een gevolg van restauratiewerkzaamheden aan het glas in lood.



Afb. 12. Foto uit 1910, gemaakt op de binnenplaats voor de centrale achteringang van het schoolgebouw. Het glas in lood is duidelijk zichtbaar op de foto; in de deur zelf is echter geen glas in lood aanwezig.

De hal op de eerste verdieping vertoont zeer veel gelijkenis met die op de begane grond; hier ontbreken echter het glas in lood, de tegeltableaus en de twee deuren links en rechts in de westelijke wand. In het midden van de westelijke wand bevindt zich de dubbele deur naar de directeurskamer. Op afb. 20x is te zien hoe de hal er rond 1919 uitzag. In de oostelijke wand heeft de hal drie vensters met bovenlichten in de vorm van rondbogen.

De hal op de tweede verdieping is veel minder monumentaal en veel lager dan die op de begane grond en de eerste verdieping. Het plafond is vlak en van een nieuw houtwolafwerking voorzien en de hal heeft geen zuilen. De tegelvloer vormt een voortzetting van die van de aangrenzende corridors. In het midden van de westelijke wand bevindt zich de karakteristiek omlijste deur naar een achterliggende bergruimte waar zich tevens de trap naar de zolder bevindt. In de oostelijke wand heeft de hal drie rechte vensters zonder bovenlichten.

De corridors

De vloeren van de drie corridors hebben nog de oorspronkelijke afwerking en zijn betegeld met geelbeige tegels, met een kaderrand van tegels in een passende bruine tint. Dezelfde betegeling bevindt zich in de hallen, de trappenhuisen en de diverse entrees; alleen in de hallen zijn tevens zwarte tegels toegepast.

De wanden hebben een zwarte natuurstenen plint. De wanden boven de lambrisering zijn tegenwoordig egaal wit gemaakt; de lambrisering zelf heeft een donkerder kleur. Oorspronkelijk had de lambrisering van vermoedelijk betonemail ook een donkerder kleur en was aan de bovenzijde afgewerkt met een eenvoudig latwerk (afb. 20x)

De corridors op de begane grond en de eerste verdieping hebben een plafond van troggewelven in de breedterichting. Het plafond van de corridor op de tweede verdieping is vlak en heeft tegenwoordig een afwerking van houtwolplaten van recenter datum.

De deurkozijnen van de deuren naar de lokalen en andere ruimtes (met uitzondering van de toiletruimtes en de trappenhuisen) zijn alle met hetzelfde profiel betimmerd en voorzien van een bovendeurstuk in de vorm van een fries en een kroonlijst, geflankeerd door klauwstukken. In het fries zijn tegenwoordig plaatjes met kamernummers aangebracht; oorspronkelijk zullen hier klas- of functieaanduidingen hebben gestaan (afb. 13).

De deuren hebben een eenvoudige rechthoekige binnenlijst van afgeronde latten en zijn voorzien van moderne deurgrepen en sloten. Aan de binnenkant zijn de deuren vlak afgewerkt. Uit historische foto's blijkt dat dit niet de oorspronkelijke situatie weerspiegelt; alle deuren in het inwendige van het gebouw waren paneeldeuren. Op de zolder zijn circa 10 van deze oorspronkelijke deuren opgeslagen. Nader onderzoek kan uitwijzen of de oorspronkelijke deuren in hun geheel vervangen zijn of alleen betimmerd met vlakke platen.

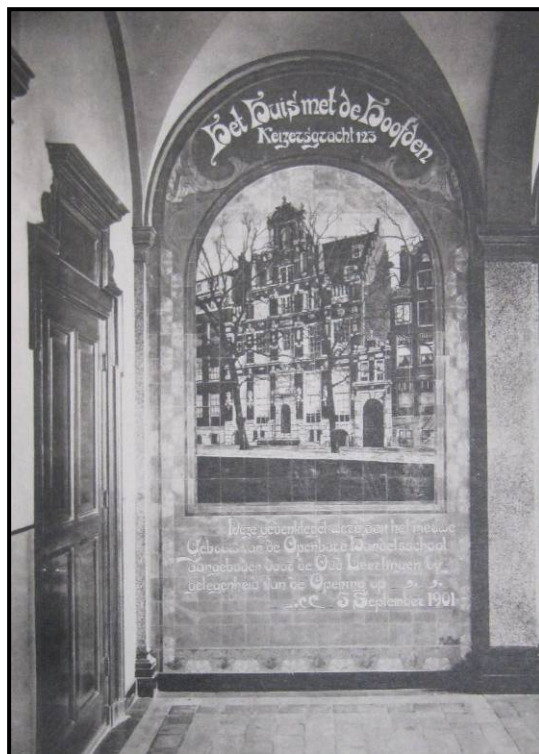
Historische foto's geven nadere informatie over de oorspronkelijke deuren en hun afwerking (afb. 14 t/m 16); ook kleuronderzoek zou informatie kunnen opleveren over de precieze afwerking.



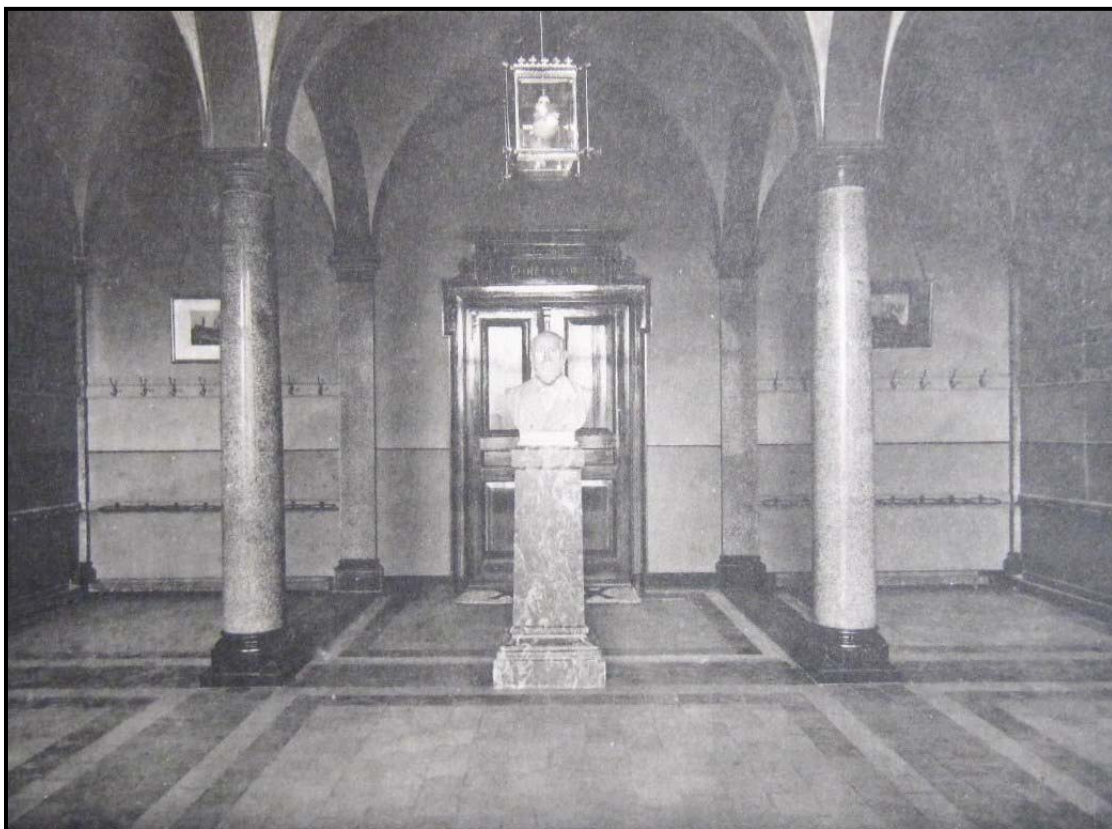
Afb. 13. Deur en deurkozijn met bovendeurstuk in de corridor op de begane grond.



Afb. 14. Ongedateerde klassenfoto genomen in een van de klaslokalen. De foto stamt uit de eerste decennia van de vorige eeuw. De op de foto zichtbare deuren zijn paneeldeuren.



Afb. 15. Foto van een deel van de centrale hal op de begane grond, afkomstig uit het 50-jarige gedenkboek van de Handelsschool, uitgegeven in 1919. De links op de foto zichtbare deur is een uit vier panelen bestaande paneeldeur. De deur is donker en tamelijk glanzend afgewerkt en oorspronkelijk mogelijk gehout geweest.



Afb. 16. Foto van een deel van de centrale hal op de eerste verdieping, afkomstig uit het 50-jarige gedenkboek van de Handelsschool, uitgegeven in 1919. De centraal op de foto zichtbare deur van de vroegere directeurskamer is een uit meerdere panelen bestaande paneeldeur. De deur is donker en tamelijk glanzend afgewerkt en oorspronkelijk mogelijk gehout geweest. Op de foto is tevens de in een wat donkerder tint uitgevoerde lambrisering zichtbaar. Centraal in de hal stond op een sokkel een buste van J.H.H. Hülsmann, een van de vroegere directeuren van de Handelsschool . Boven de deur staat 'Directeur' vermeld.

De toegangen tot het trappenhuis en de toiletruimtes worden gevormd door een boogvormige doorgang in de vorm van een combinatie van een segment- en schouderboog. In de huidige situatie zijn de doorgangen door een wand met daarin een deur geplaatst verkleind. Dit betreft een ingreep van recente datum (afb. 17).



Afb. 17. Deel van de noordelijke corridor op de eerste verdieping, met de toegangen tot het trappenhuis (rechts) en de toiletruimte (links).

Overigens zijn op de tweede verdieping tussen de hal en de beide corridor vergelijkbare boogvormen aangebracht.

Op de ontwerptekeningen van 1899 is te zien dat oorspronkelijk aan de korte zuidelijke zijde van de corridors in de beide hoeken een toiletruimte met W.C. was geplaatst; wellicht waren deze voor het personeel bestemd.

De leslokalen, lerarenkamer, bibliotheek en directeurskamer

In een aantal van de voormalige leslokalen is tamelijk recent een nieuwe indeling gemaakt met behulp van tussenwanden. In alle leslokalen zijn later tevens verlaagde plafonds aangebracht.

Het merendeel van de hoge leslokalen heeft een vierkant grondplan; alleen de hoeklokalen aan de westelijke zijde hebben een wat langgerekt rechthoekige vorm. Ieder lokaal heeft standaard twee hooggeplaatste vensters. De ruimtes op de hoek met de Passeerdersgracht hebben vier vensters, twee in elke gevel.

In de huidige situatie zijn de vloeren van de lokalen met verschillende moderne materialen afgewerkt. In de oorspronkelijke situatie hadden de lokalen houten vloeren van lange rechte planken. Het merendeel van de oorspronkelijke vloeren bevindt zich waarschijnlijk nog onder de later aangebrachte vloerbedekking; nader onderzoek kan hierover uitsluitsel bieden. Op meerdere oude klassenfoto's is de oorspronkelijke vloer te zien (afb. 18).



Afb. 18. Ongedateerde klassenfoto genomen in een van de klaslokalen. De foto stamt uit de jaren van vijftig van de vorige eeuw. Linksonder is een deel van houten vloer zichtbaar.

In een aantal van de lokalen is nog een lambrisering in de vorm van houten latwerk aanwezig; in sommige lokalen is tevens nog een hogere wandlijst aanwezig die vroeger diende voor het ophangen van lesmateriaal.

Op de ontwerptekeningen van 1899 is te zien dat een aantal lokalen aan elkaar gekoppeld was. In de huidige situatie zijn deze koppelingen niet meer zichtbaar en zijn de oorspronkelijke doorgangen afgesloten door dichte wanden. Op de begane grond waren de twee meest zuidwestelijke lokalen door middel van een deur met elkaar verbonden. Bovendien bevond zich in het midden van de gezamenlijke wand een brede opening waarin een zuurkast ten behoeve van de afvoer van schadelijke chemische dampen geplaatst was. In de lokalen bevond zich een auditorium en de werkkamer voor warenkennis. In beide ruimtes konden scheikundige proeven uitgevoerd worden (afb. 19).

In *Het Nieuws van den Dag* van 29 april 1901 schrijft een journalist van de krant over zijn bezoek aan de nieuwe school:

Aan den tegenovergestelden vleugel, richting Leidschegracht, vindt men wederom twee in elkaar loopende grootere vertrekken, bestemd voor het onderwijs in warenkennis. In het eerste komen amphitheatrergewijze de zitplaatsen voor de leerlingen; het andere is bestemd voor de bij dit onderwijs behorende verzamelingen. Tusschen de beide ruimten is een groote en zeer doelmatig ingerichte zuurkast gebouwd.

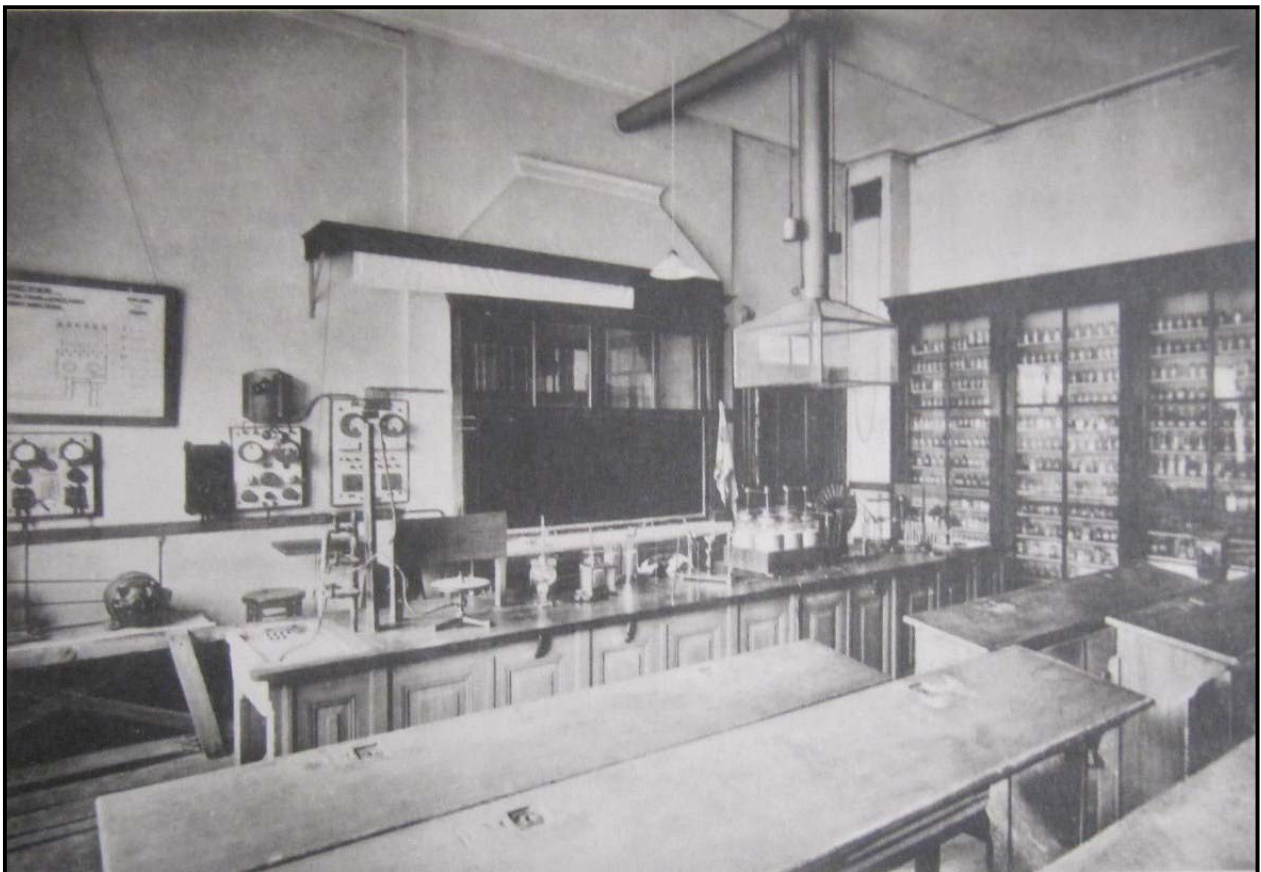
Ook op de tweede verdieping bevonden zich in het noordwestelijke deel vier aan elkaar gekoppelde ruimtes ten behoeve van het schei- en natuurkunde onderwijs: de

balans- en instrumentenkamer, de werkkamer, de hoorzaal en het kabinet voor bijzondere proeven. De werkkamer en de hoorzaal waren middels een zuurkast en een deur aan elkaar gekoppeld. Tussen het kabinet en de hoorzaal bevond zich een deur, en tussen de balans- en instrumentenkamer bevond zich in het midden een brede doorgang die waarschijnlijk afsluitbaar was met dubbele deuren. In *Het Nieuws van den Dag* worden deze ruimtes als volgt beschreven:

Op de tweede verdieping zijn 6 klasselokalen, een kabinet voor natuurlijke historie en in den noordelijken gevel thans 4 inlopende lokalen, bestemd voor het onderwijs in de natuurkunde en scheikunde; een dezer wordt ingericht als collegezaal, door de groote zuurkast gescheiden van het oefeningslokaal, terwijl nog een afzonderlijke ruimte is aangewezen voor bijzondere proeven.

Op de eerste verdieping vinden we nog twee paar gekoppelde lokalen: tussen het voormalige tekenlokaal en de modellenkamer aan de noordelijke zijde bevonden zich twee deuren, en tussen de twee meest zuidwestelijke lokalen bevond zich eveneens een deur; op deze plek is overigens nog steeds een deur aanwezig.

Op de tweede verdieping vinden we nog lokalen die oorspronkelijk gekoppeld waren: de twee meest zuidwestelijke lokalen.



Afb. 19. Foto van een deel van de het meest zuidwestelijke lokaal op de begane grond, afkomstig uit het 50-jarige gedenkboek van de Handelsschool, uitgegeven in 1919. Op de foto is de tussen twee lokalen geplaatste zuurkast zichtbaar. Boven de zuurkast bevindt zich een kap voor de opvang en afvoer van schadelijke gassen. Rechts van de zuurkast bevindt zich de deur naar het belendende lokaal.

Zowel het losse als het vaste schoolmeubilair is geheel verdwenen; met uitzondering van de voormalige bibliotheekruimte, gelegen in de meest noordoostelijke ruimte van de begane grond. Hier bevinden zich nog de oorspronkelijke boekenkasten, met uittrekbare werkplanken (afb. 23).

De naastgelegen voormalige lerarenkamer was vroeger voorzien van tegen de wanden geplaatste opbergkasten (afb. 20 en afb. 21).



Afb. 20. Twee ongedateerde vooroorlogse foto's van de deel van de lerarenkamer. Langs de wand bevinden zich opbergkastjes; rechts is een deel van de houten lambrisering te zien. De vloer was mogelijk parket.



Afb. 21. Foto van de lerarenkamer op de begane grond, afkomstig uit het 50-jarige gedenkboek van de Handelsschool, uitgegeven in 1919. Boven is een deel van het oorspronkelijke stucplafond zichtbaar.

De voormalige kamer van de directeur bevindt zich op de eerste verdieping, pontificaal boven de hoofdingang. De kamer heeft openslaande deuren naar het balkon. Van de vroegere inrichting en afwerking van de ruimte is niets behouden gebleven (afb. 22). De directeurskamer was intern verbonden met de naastgelegen dienstkamer, die tevens als archief dienst deed.



Afb. 22. Foto van de directeurskamer op de eerste verdieping afkomstig uit het 50-jarige gedenkboek van de Handelsschool, uitgegeven in 1919. De kamer was verbonden met het naastgelegen vertrek. In het midden boven is een detail van het stucplafond zichtbaar, uitgevoerd met een dubbele lijst.

De voormalige bibliotheek ligt op de begane grond, in de meest noordoostelijke hoek van het gebouw. Dit is de enige kamer in de school die nog de oorspronkelijke wandbetimmering en vaste meubels in de vorm van boekenkasten met uittrekbare werkplanken heeft (afb. 23). Op de vloer ligt parket.



Afb. 23. De bibliotheekkamer.

De kamer heeft een eenvoudig houten cassettenplafond. Op de wanden boven de betimmering bevinden zich omlijste vakken. De kleurstellingen van de ruimte zijn niet oorspronkelijk.

De trappenhuizen en toiletruimtes

In de paragraaf 'De corridors' is de toegang tot de toiletruimtes en de trappenhuizen reeds besproken.

Beide trappenhuizen hebben, met uitzondering van het schilderwerk, hun oorspronkelijke toestand goed bewaard. De stenen bordestrap met dichte balustrade heeft treden van lichtbeige marmer en een eenvoudige houten trapeuning. De bordessen zijn betegeld zoals de corridors, en ook hier bevindt zich een plint in zwarte natuursteen. In de doorgangen van het trappenhuis zijn hoge rondbogen aangebracht. De trap heeft een eenvoudige stenen trappaal met een eenvoudige classicistische bekroning. De wanden hebben een lambrisering in een iets donkerder tint dan de wanden zoals we dat ook elders in het gebouw zien.



Afb. 24. Detail van een van de trappenhuizen.

De toiletruimtes hebben niet meer de oorspronkelijke afwerking en inrichting; sanitair en betegeling zijn tamelijk recent vernieuwd. Bovendien hebben de ruimtes een verlaagd plafond gekregen, waardoor de hoog geplaatste vensters niet meer zichtbaar zijn. De toiletruimtes hadden oorspronkelijk twee ruimtes met WC en een ruimte met urinoir in het midden.

De zolder

De zolder is door tamelijk recent geplaatste tussenwanden gesplitst in vijf verschillende ruimtes. Oorspronkelijk was dit waarschijnlijk niet het geval en was de zolder waarschijnlijk in drieën gesplitst. De zolder is bereikbaar via een bordestrap die geplaatst is in de voormalige bergkamer in het midden van de voorzijde van het gebouw. De trap heeft een houten leuning en gietijzeren balusters, en een trappaal. Delen van de zolder hebben nog de oorspronkelijke vloer in de vorm van planken. De kapconstructie is, met uitzondering van de middelste kantoorruimte, nog goed zichtbaar; met name boven de risalieten (waar het dak hoger uitsteekt) maakt deze een imposante indruk (afb. 25 en 26).

In de zuidelijke gevel bevindt zich boven een podium een deur; hier konden via een hijsinstallatie goederen van en naar de zolder getransporteerd worden. De hijsinstallatie zelf is niet meer aanwezig.



Afb. 25. De kapconstructie van de noordwestelijke risaliet.



Afb. 26. De zuidelijke vleugel van de zolder.

Het gymnastiekgebouw

Exterieur

Het uit een enkele bouwlaag bestaande gymnastiekgebouw is oorspronkelijk opgetrokken op basis van een langgerekt rechthoekig grondplan, met de lengteas haaks op de Raamstraat. Door de in 1954 uitgevoerde aanbouw kreeg het gebouw zijn huidige L-vormige grondplan. Tegen de aanbouw is later nog een ondiepe garage gebouwd; deze verlengt de korte zijde van de L.

Het eenbeukige gebouw is gedekt door een met donkergrijze pannen gedekt zadeldak. Het muurwerk bestaat uit in Vlaams verband gemetselde bruine baksteen op een natuurstenen plint, en bevat gemetselde pilasters tussen de traveeën. Aan de bovenzijde worden alle traveeën afgesloten door gemetselde tandlijsten met daarin staande orangerode baksteen, typerend voor de neoclassicistische baksteenperiode uit deze periode. De uitkragende dakgoot is aan de onderzijde voorzien van klossen. De westelijke gevel, grenzend aan de binnenplaats, bevatte oorspronkelijk zes openslaande deuren met daarboven grote rondboogvormige bovenlichten met tuimelvensters. Door de uit 1954 stammende aanbouw zijn de drie meest rechtse openslaande deuren verdwenen en zijn de drie doorgangen vergroot dan wel verkleind. De bovenlichten zijn nog aanwezig en zichtbaar boven de aanbouw.

De oostelijke gevel bevat zes vensters, met ramen en roedenverdeling die identiek zijn aan de bovenlichten van de westelijke gevel.

De zijgevel aan de binnenplaats is voorzien van drie blinde rechthoekige nissen tussen de traveeën, met daarboven twee gemetselde schoorstenen. Tussen de schoorstenen bevindt zich een luchtrooster met openingen in de vorm van een vierpas. De pilasters van de middelste travee springen naar boven trapsgewijs in. De gevel aan de Raamstraat is identiek aan de andere korte gevel, maar bevat twee vensters in de buitenste traveeën die identiek zijn aan die in de oostelijke gevel.

De ramen en openslaande deuren van het gymnastiekgebouw hebben nog de oorspronkelijke op de bouwtekening uit 1899 getekende roedenverdeling.

Het eveneens uit een enkele bouwlaag bestaande en later aangebouwde kleedkamergebouwtje is opgetrokken op basis van een vierkant grondplan, is tweebeukig en is gedekt door een plat dak, dat in het midden een daklicht bevat. Het muurwerk bestaat uit in halfsteens verband uitgevoerd metselwerk van bruine baksteen. Aan de Raamstraat en de westelijke gevel heeft de aanbouw acht kleine hooggelegen vensters; door de recent aangebouwde garage zijn de raampjes aan de westelijke gevel niet meer alle zichtbaar. De toegangsdeur bevindt zich in de noordelijke gevel grenzend aan de binnenplaats, waar zich tevens kleine vensters bevinden.

Interieur

Het gymnastiekgebouw bestaat uit een enkele ruimte zonder verdere onderverdeling. De houten vloer is van recente datum en stamt niet uit de bouwperiode. Onder deze vloer bevindt zich mogelijk nog de oorspronkelijke houten vloer, zoals zichtbaar op afb. 27. De wanden bestaan uit witgeschilderde ruwe baksteen. Zoals zichtbaar op afb. 27 was de baksteen oorspronkelijk niet beschilderd. De zaal bevat een verlaagd plafond van tamelijk recente datum waarin T.L.-bakken zijn aangebracht. In het verlaagd plafond zijn de oorspronkelijke hanenbalken of spantbalken zichtbaar. Door het verlaagd plafond is de oorspronkelijke kapconstructie niet meer zichtbaar, maar het is aannemelijk dat die nog aanwezig is; in het midden van de spantbalken is de in de vorm van een diamantkop geornamenteerde punt van de makelaar zichtbaar (de makelaar verbindt de spantbalken met de nokgording). Op de oorspronkelijke bouwtekening is te zien dat de kapconstructie bestaat uit een eenvoudig systeem van spantbalken, makelaars en schoren (afb. 28).

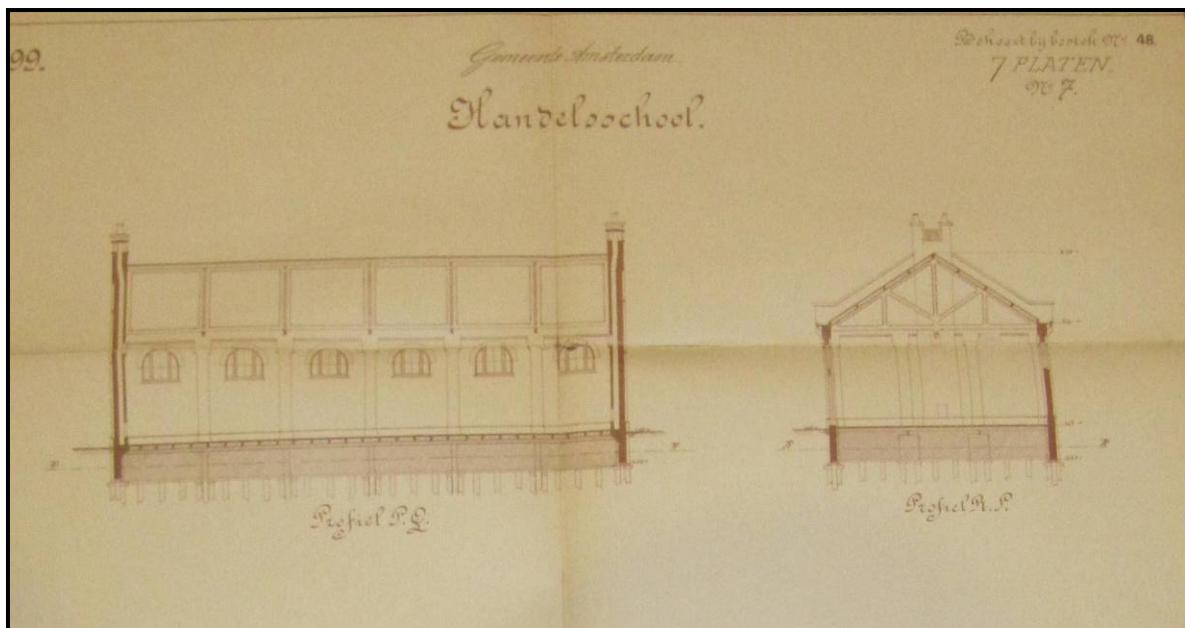


Afb. 27. Ongedateerde groepsfoto, gemaakt in het gymnastiekgebouw in de richting van de noordelijke korte gevel. De foto stamt uit de periode 1901-1920. De wanden bestaan uit ruwe baksteen. De vloer is vervaardigd uit houten planken. De ruimte aan de achterzijde van het lokaal (waar zich links op de foto de reguliere entree bevindt) is afgeschermd door een manshoge houten wand met panelen. Links en rechts boven zijn de schuin oplopende vormen van het zadeldak herkenbaar.

Het gymnastiekgebouw diende in de periode van de OHS tevens als aula voor belangrijke gebeurtenissen (zoals de officiële opening van de school), voor voorstellingen, examens en groepsfoto's. Op afb. 27 is te zien dat een van de achterzijden was afgeschermd. Gezien de plaatsing van de schoorstenen bevond zich

hier de verwarming. Mogelijk was ook de tegenoverliggende zijde op deze wijze afgeschut en diende deze als kleedruimte.

De aanbouw van 1954 is intern verbonden met het gymnastiekgebouw, waarbij de oorspronkelijke openslaande deuren zijn verwijderd en de doorgang in het midden is verbreed en de doorgangen links en rechts zijn verkleind. De aanbouw heeft de oorspronkelijke indeling in kleed- en doucheruimtes nog goed bewaard. De vloeren bestaan uit granito.



Afb. 28. Deel van een ontwerptekening uit 1899, met daarop de kapconstructie van het gymnastiekgebouw.

De conciërgewoning

Exterieur

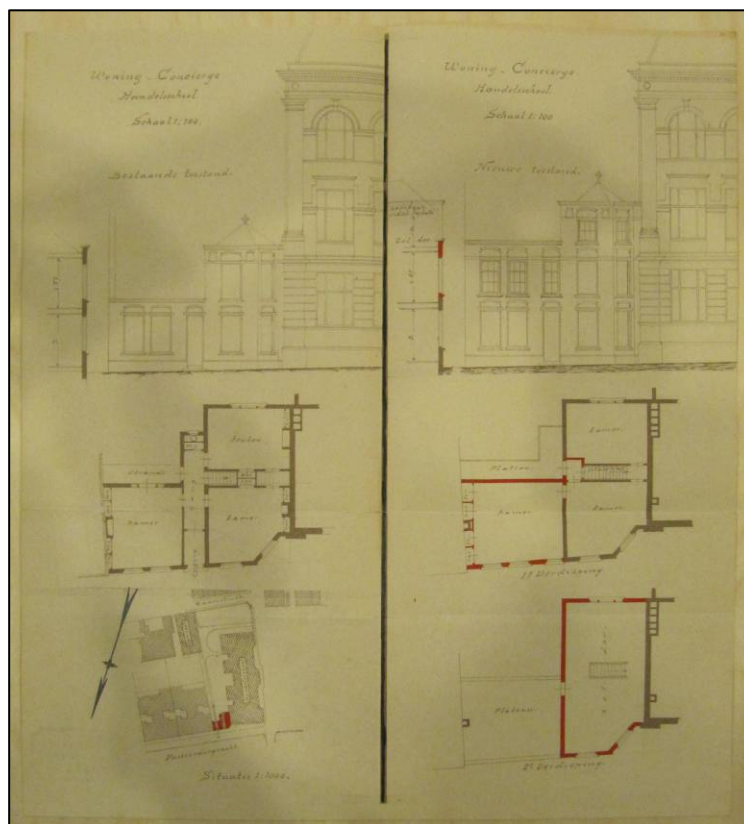
De tweebeukige conciërgewoning is opgetrokken op basis van een rechthoekig grondplan, waarbij de linkerbeuk aan de achterzijde inspringt. De woning is in donkerbruine baksteen in staand verband gemetseld en staat op een natuurstenen plint. Het gebouw bestaat uit twee bouwlagen, waarbij de rechterbeuk nog een tweede verdieping heeft.

De linker beuk wordt gedekt door een plat dak; de rechterbeuk heeft een schilddak.

De aan de Passeerdersgracht gelegen voorgevel bestaat uit vijf traveeën. De meest rechter travee is naar binnen geknikt en sluit aan op de rooilijn van het schoolgebouw. De ingang bevindt zich in de iets smallere middentravee en bestaat uit een, door de plint brekende deur met bovenlicht onder een natuurstenen bovendorpel. Daarboven, op de eerste verdieping, bevindt zich een zesruits schuifraam met drieruits bovenlicht. De overige traveeën hebben op zowel de begane grond als de eerste verdieping dezelfde regelmatig geplaatste ramen.

Op de begane grond zijn de vensters voorzien van natuurstenen boven- en onderdorpels. Op de eerste verdieping zijn de bovendorpels met elkaar verbonden bij wijze van cordonband. De tweede verdieping heeft in beide traveeën eveneens een (kleiner) venster met doorlopende bovendorpels.

Bij de uitbreiding van de conciërgewoning in 1911 is de begane grond ongemoeid gelaten; de nieuwe geveldelen zijn uitgevoerd in de stijl van het oorspronkelijke ontwerp (afb. 28).



Afb. 28. Bouwtekening van de in 1911 uitgevoerde verbouwing en uitbreiding van de dienstwoning, met in rood aangegeven de nieuwe bouw delen.

Boven het bovenlicht van de ingang en boven alle vensters bevinden zich segmentvormige nissen.

De aan de binnenplaats van de school gelegen achtergevel is zeer sober uitgevoerd. De rechterbeuk (van achteren gezien) heeft op de begane grond een waranda met openslaande deuren en op de eerste verdieping een balkon. De linkerbeuk heeft op de begane grond een achterdeur, en op de eerste en tweede verdieping deels nieuwe vensters en ramen. Het muurwerk op de begane grond is wit geverfd. Het balkon op de eerste verdieping van de rechter beuk is van een houten balustrade voorzien.

Interieur

De woning heeft de in 1911 ontstane indeling goed behouden; de begane grond heeft nog grotendeels de indeling van 1901 behouden.

Op de begane grond kan men via een centrale gang die doorloopt tot de achterzijde van de woning de links en rechts gelegen vertrekken bereiken. In de diepere rechter beuk bevindt zich nog een aparte ruimte, die tegenwoordig als keuken is ingericht. De vertrekken zijn en suite gekoppeld; de verlaagde en versmalde doorgang getuigt hier nog van. Halverwege de gang loopt een eenvoudige rechte steektrap naar de eerste verdieping, waar zich eveneens drie vertrekken bevinden.

Een rechte steektrap voert naar de zolderverdieping, die uit een enkele ruimte bestaat. Op de zolder bevindt zich nog de uit 1911 daterende balustrade van de trap. De houten constructie van de kap is hier goed zichtbaar. De zolderkamer heeft een deur naar het platte dak van naastgelegen beuk.

Op een aantal plaatsen in het pand bevinden zich nog de oorspronkelijke of uit 1911 daterende deuren. Met uitzondering van deuren, de kozijnbetimmering, de trappen en de indeling is de historische interieurafwerking niet meer aanwezig ten gevolge van recente renovaties. Het merendeel van de plafonds is verlaagd.

De binnenplaats

De huidige binnenplaats is bestraat met klinkers, waarin langs de meeste zijden parkeervakken zijn gemarkeerd. Aan met name de achterzijde van het schoolgebouw zijn enkele gebieden met trottoirtegels bestraat.

Aan het Raamplein en doorlopend tot en met de hoek van de Raamstraat is de binnenplaats van de straat afgescheiden door een hoog in gele en rode baksteen gemetseld hekwerk, dat aan de bovenzijde tussen de vierkante uitstekende palen voorzien is van smeedijzeren hekwerk. Het onderste deel van het hekwerk heeft een smalle horizontale band van natuursteen, en twee horizontale banden van gele baksteen. De bovenzijde van het dichte deel is bekroond met een natuurstenen afdekking. De palen zijn afgedekt met een natuurstenen classicistisch ornament. Aan de zijde van het schoolgebouw bevindt zich een smeedijzeren hek dat de oorspronkelijke toegang tot de binnenplaats vormt.

Het hekwerk stamt uit de bouwperiode en sluit wat betreft materiaal- en kleurgebruik en vormgeving goed aan op het schoolgebouw. Aan de achterzijde is het muurwerk thans voorzien van een laag cement; tegen de palen zijn tamelijk recent metalen palen bevestigd ter extra ondersteuning.

De binnenplaats is door een houten schutting afgescheiden van de Raamstraat. In de schutting is een brede poort geplaatst voor de toegang van auto's tot de binnenplaats; de poort is door middel van twee schuifdeuren afsluitbaar. In de oorspronkelijke situatie stond langs dit deel van de binnenplaats eveneens een eenvoudige houten schutting; deze bevatte echter geen doorgang (afb. 29).



Afb. 29. Foto uit 1908, gemaakt op de binnenplaats richting de Raamstraat. Hier bevond zich een eenvoudige houten schutting van circa 2,5 meter hoog. De binnenplaats was hier nog niet bestraat.



Afb. 30. Ongedateerde foto uit de periode van circa 1910-1920, van de binnenplaats richting het Noordoosten. Hier bevonden zich twee uit de bouwtijd stammende overdekte fietsenstallingen. De lange stalling vormde tevens de afscheiding met het belendende terrein, waar zich het schoolplein van de school aan de Passeerdersgracht 23-25 bevond. De binnenplaats is hier deels bestraat. De constructie van de fietsenstalling vertoont enige gelijkenis met die van de kapconstructie van het gymnastiekgebouw.

Oorspronkelijk stonden op de binnenplaats overdekte fietsenstallingen; deze zijn in de huidige situatie niet meer aanwezig (afb. 30).

Op de ontwerptekening van 1899 is overigens te zien dat er bestrate paden waren voorzien.

Cultuurhistorische context

Het ontstaan en de bouw van de Eerste Openbare Handelsschool zijn nauw verbonden met de ontwikkeling van het onderwijs in Nederland en Amsterdam in de tweede helft van de negentiende eeuw. Tevens is de school illustratief voor een bloeiperiode van de stad Amsterdam, die in de periode tussen 1870 en 1930 op cultureel, economisch, sociaal en stedenbouwkundig vlak een dynamische ontwikkeling doormaakte. Tegenwoordig duiden historici deze bloeiperiode wel aan met de term 'de Tweede Gouden Eeuw'. Er was sprake van een groeiende groep welvarende burgers en de handel maakte een bloeiperiode door.

De Hogere Burgerschool (HBS) werd ingevoerd bij de Wet op het Middelbaar Onderwijs. Het doel was een algemene opleiding voor velerlei beroepen te bieden en daarmee jongelieden uit de gezeten burgerij voor te bereiden op 'hogere' posities in de maatschappij. Zij was bestemd voor dat deel van de burgerij dat geen wetenschappelijke opleiding verlangde, maar wel prijs stelde op een brede algemene ontwikkeling, nodig voor het vervullen van belangrijke functies in handel en industrie. Deze HBS moest drie jaar duren en was tevens bedoeld als onderbouw van een aantal landbouwscholen. In 1864 stichtte het rijk de eerste Rijks Hogere Burgerscholen, diverse gemeenten volgden dit voorbeeld.

In de praktijk ontstonden twee soorten, namelijk de driejarige en de vijfjarige HBS.

De Eerste Openbare Handelsschool, opgericht in 1869, was een vijfjarige opleiding: eerst een driejarige HBS, en daarna een tweejarige handelsopleiding. Het onderwijs aan de HBS werd meestal gegeven door academisch gevormde en vaak gepromoveerde leraren. Zij ontbeerden echter lange tijd iedere didactische scholing. Meisjes werden pas vanaf 1871 tot de HBS toegelaten en hadden hiervoor toestemming van de minister nodig. Vanaf 1906 was de toelating vrij.

Met de invoering van de Mammoetwet in 1968 verdween de HBS geleidelijk uit het Nederlandse onderwijsbestel. Met ingang van het cursusjaar 1965/66 werd besloten het overblijfsel van de Handelsschool (vierde en vijfde leerjaar) samen te voegen met het Ir. Lely-lyceum.

De Handelsschool speelde zo een belangrijke rol in de opleiding van toekomstige zakenlui en leidinggevende functionarissen. Kinderen van vele bekende Amsterdamse families hebben op deze school gezeten. Ook heeft de school later bekend geworden personen als leerling gehad, zoals Willem Drees, Anton Philips en Jacques Presser.

Door de nieuwe onderwijswetgeving (Wet op het Lager Onderwijs uit 1857 en de Wet op het Middelbaar Onderwijs uit 1863 van Thorbecke) leidde tot een sterke groei in het aantal schoolgebouwen. In Amsterdam bestond tevens een sterke behoefte aan beroepsgerechte opleidingen. De Gemeente Amsterdam speelde in de vorm van de dienst Publieke Werken met name vanaf 1870 een belangrijke rol bij het bouwen van de vele nieuwe schoolgebouwen. Stadsarchitecten zoals H. Leguyt, B. de Greef en W. Springer ontwierpen talloze scholen. De nieuwe handelsschool is zeer illustratief voor deze ontwikkeling. Men streefde naar moderne en doelmatige schoolgebouwen, die praktisch, comfortabel en hygiënisch ingericht waren en waar zowel orde als schoonheid heersten.

Uit *Het Nieuws van den Dag* van 29 april 1901 blijkt dat Leguyt voor inspiratie een bezoek aan Duitse scholen heeft gebracht:

Toen de plannen tot stichting van een nieuwe school tot rijpheid waren gekomen, heeft de directeur Dr. J. H. H. Hülsmann, vergezeld van den Heer Leguyt, ass. gemeente-architect, een reis gemaakt in Duitschland waarbij een aantal dergelijke inrichtingen werden bezichtigd, met name te Keulen, Frankfort, Leipzig Dresden, en inzonderheid ook de prachtige Handelsschule te Stuttgart. Men mag aannemen, ook zonder er meer van te weten, dat bij den bouw der nieuwe school te Amsterdam partij is getrokken van hetgeen op deze reis werd waargenomen. Met zijn kloeken gevel maakt het geheel vrij liggende gebouw een goeden en aangename indruk.

Zoals gebruikelijk in die periode deed men wat de vormgeving betreft een beroep op de klassieke vormtaal; zo refereerde men tevens aan de Gouden Eeuw, de in velerlei ogen belangrijkste bloeiperiode van de stad.

Het gymnastiekgebouw laat zien dat ook aan de gezondheid en lichamelijke ontwikkeling van de leerlingen in deze periode een groeiend belang werd geacht.

Het op de begane grond toegepaste glas in lood met de signatuur van Bouvy heeft een bijzondere cultuurhistorische waarde. De Koninklijke Nederlandsche Glasfabriek J.J.B.J. Bouvy uit Dordrecht was, samen met 't Prinsenhof uit Delft, een van de eerste ateliers die zich op de markt van beglazingen voor niet-religieuze gebouwen richtten. Zij vervaardigden hoofdzakelijk beglazingen voor woonhuizen, kantoorgebouwen en winkels. Bouvy leverde tevens een breed assortiment van bouwglas en glas voor speciale toepassingen. Het in 1850 opgerichte bedrijf maakte rond de vorige eeuwwisseling een belangrijke groei door; het richtte filialen op in Amsterdam (1892), Rotterdam (1900) en Utrecht (1911).

Glas in lood onderging vanaf 1880 in de niet-religieuze architectuur een ongekennde opleving, die tot ver in het interbellum zou voortduren. Mede onder invloed van de opkomende sierkunsten en een herwaardering van vroegere ambachtelijke toegepaste kunst werd glas in lood een gewild middel om het verlangen naar decoratie en kleur te vervullen. Als onderdeel van het architectonisch ontwerp van een gebouw droeg glas in lood bij aan de esthetische ervaring en uitstraling ervan. Het speelde een verbindende rol tussen vertrekken onderling en de werelden binnen en buiten.

De toepassing van glas in lood bood voordelen: door de filtering en tempering van het binnenvallende daglicht verleende het kleur en sfeer aan het interieur. Afhankelijk van de functies van vertrekken konden glazen afscheidingen meer of minder transparant gemaakt worden. De behoefte aan meer daglicht en hygiëne in gebouwen nam toe en decoratieve beglazingen waren ideaal om vertrekken getemperd licht te geven. In deze zin konden glas in lood en andere decoratieve beglazingen de functie van gordijnen en vitrages overnemen, en dat op een stofvrije en meer hygiënische wijze. Het glas in lood van de Handelsschool vormt hier een treffende illustratie van. Blijkbaar vonden de architect en/of de directeur het van belang dat de ingang en de hal op de begane grond van glas in lood werden voorzien.

De tegeltabeaus van Rozenburg zijn zeer illustratief voor de ontwikkelingen op het gebied van tegelontwerp en -productie zoals die tussen 1870 en 1930 hebben plaatsgevonden. Deze Haagse fabriek produceerde plateel en tegels van een hoog artistiek niveau tussen 1883 en 1917. Tevens produceerde Rozenburg een groot aantal unica in de vorm van onder andere speciale tegeltabeaus.

Conclusie

Het complex en de afzonderlijke complexonderdelen zijn op basis van bovenstaande beschrijving getoetst aan de criteria van de Gemeente Amsterdam teneinde de monumentale waarde te bepalen. Het betreft de criteria architectuurhistorische waarde, stedenbouwkundige waarde, cultuurhistorische waarde, gaafheid en herkenbaarheid en zeldzaamheid. Tevens is met uitzondering van het complex steeds een paragraaf 'Interieurwaarden' toegevoegd, met daarin een waardering van de monumentale waarden het interieur.

Het complex:

Criterium	Waardering
Architectuurhistorische waarde	++
Stedenbouwkundige waarde	+
Cultuurhistorische waarde	++
Gaafheid en herkenbaarheid	+
Zeldzaamheid	+

Het complex heeft een zeer hoge architectuurhistorische waarde. Dit hangt samen met het feit dat de architect Leguyt het als een geheel ontworpen heeft, dat het een typerend en destijds geroemd voorbeeld is van moderne schoolarchitectuur en dat het als een van de hoogtepunten binnen het omvangrijke oeuvre van de Amsterdamse stadsarchitect Leguyt beschouwd mag worden. Uit de algemene opzet en vormgeving van het complex, waarin de architectonische samenhang tussen de verschillende complexonderdelen ondergeschikt was aan de functie en status van de afzonderlijke gebouwen blijkt hoe architecten zoals Leguyt rond 1900 hun bouwopdracht interpreteerden. Het complex is bijzonder illustratief voor de bouw van nieuwe schoolgebouwen in Amsterdam, die tussen 1870 en 1930 een hoge vlucht nam.

De stedenbouwkundige waarde van het complex is met name gelegen in het feit dat het een illustratie vormt van de historische gevolgen van de ontwikkeling van de Jordaan, de veranderingen ten aanzien van de Amsterdamse stadsveste in de negentiende eeuw, en de profilering van de stad Amsterdam ten tijde van de Tweede Gouden Eeuw.

Het complex heeft een tamelijk hoge zeldzaamheidswaarde; voorbeelden van een schoolcomplex van rond 1900 met conciërgewoning en gymnastieklokaal zijn schaars.

De cultuurhistorische waarde is zeer hoog, omdat het complex bijzonder illustratief is voor de toenmalige ontwikkelingen op het gebied van modern en verantwoord onderwijs en de wetgeving dienaangaande.

Het complex heeft een hoge mate van gaafheid en herkenbaarheid, vanwege het feit dat alle samenstellende objecten nog in de oorspronkelijke samenhang en in de vormgeving zeker op hoofdlijnen nog aanwezig zijn. De binnenplaats is grotendeels onbebouwd gebleven en heeft daarmee zijn karakter van schoolplein behouden. Ook is het oorspronkelijke stenen hekwerk behouden. De houten schutting met poort en schuifdeuren vormt wel een aantasting van het oorspronkelijke aanzien van de binnenplaats.

Het schoolgebouw:

Criterium	Waardering
Architectuurhistorische waarde	++
Stedenbouwkundige waarde	+
Cultuurhistorische waarde	++
Gaafheid en herkenbaarheid	++
Zeldzaamheid	+

De schaalverdeling loopt als volgt:

- -	-	-/+	+	++
-----	---	-----	---	----

De cultuurhistorische waarde is zeer hoog: het gebouw illustreert belangrijke historische en cultuurhistorische ontwikkelingen van de stad Amsterdam zoals die vanaf circa 1870 hebben plaatsgevonden. De school heeft lange tijd een belangwekkende rol gespeeld in het Amsterdamse onderwijs en bijgedragen aan een belangrijke bloeiperiode van de stad en haar hogere burgerij. Het schoolgebouw is zeer illustratief voor de onderwijsontwikkelingen zoals die in de negentiende eeuw plaatsvonden.

Ook de architectuurhistorische waarde is zeer groot. Het ontwerp van de school is van hoge kwaliteit en bijzonder door de rijk geornamenteerde en fraai geledede en geordende neoclassicistische gevels en door de duidelijke en logische samenhang tussen exterieur en interieur. Bovendien vormt het schoolgebouw een belangrijke illustratie van het werk van de architect Leguyt. Hoewel zijn oeuvre tot op heden niet geïnventariseerd is, kan gesteld worden dat hij een belangrijke en omvangrijke bijdrage heeft geleverd aan de in die periode door de gemeente gebouwde gebouwen.

Het schoolgebouw heeft een zeer hoge mate van gaafheid en herkenbaarheid; de gevels zijn sinds 1901 nauwelijks veranderd en komen nog geheel overeen met het oorspronkelijke ontwerp. Ook is het door de opzet en indeling zeer goed herkenbaar als schoolgebouw van rond 1900.

Tevens heeft het schoolgebouw een belangrijke stedenbouwkundige waarde met zijn zeer opvallende en overheersende voorgevel aan het Raamplein en zijgevel aan de Passeerdersgracht. Dergelijke schoolgebouwen hebben een redelijk hoge zeldzaamheidswaarde.

Interieurwaarden

Het schoolgebouw vertegenwoordigt een hoge interieurwaarde. Het gebouw heeft op alle verdiepingen zijn oorspronkelijke plattegrond zeer goed behouden, behoudens een aantal nieuw geplaatste tussenwanden en een aantal oorspronkelijke doorgangen die later dichtgemaakt zijn. Ook de oorspronkelijke ingangen tot het gebouw en looproutes zijn behouden gebleven.

Wat de interieurafwerking betreft hebben de ingang, de hallen, de corridors en de trappenhuizen deze goed behouden; door later schilderwerk zijn de historische kleurstellingen op de meeste plaatsen verdwenen of onzichtbaar geworden. Door de verlaagde plafonds in alle ruimtes (met uitzondering van de verkeersruimtes en de bibliotheek) zijn de oorspronkelijke plafonds aan het zicht onttrokken. In het algemeen geldt dat zowel de losse als de vaste onderdelen die typerend zijn voor

een schoolinrichting uit het gebouw verdwenen zijn; de enige uitzondering hierop vormt de bibliotheek.

Speciale waarde hebben de volgende zaken:

- Het glas in lood van de firma Bouvy (ingang en hal begane grond);
- De twee tegeltableaus van plateelbakkerij Rozenburg;
- De tegelvloeren van de ingang, hallen, corridors en entreeruimtes;
- De troggewelven van de corridors op de begane grond en eerste verdieping;
- De herinneringsplaquettes in de ingang;
- De betimmering, vaste kasten en het plafond van de voormalige bibliotheek;
- De deuromlijstingen;
- De integrale vormgeving en afwerking van de ingang en de hallen op de begane grond en eerste verdieping;
- De integrale vormgeving en afwerking van de twee trappenhuizen;
- De oorspronkelijke boogvormige doorgangen naar de toiletruimtes en trappenhuizen en in de hal op de tweede verdieping;
- De kapconstructie.

Nadere aandacht verdienen in elk geval:

- De deuren in het gebouw (zijn dit afgetimmerde maar nog oorspronkelijke deuren of zijn de deuren later integraal vervangen door nieuwe deuren);
- De historische kleurstellingen en de oorspronkelijke wijze van afwerking van wanden en lambriseringen, houtwerk en plafonds; nader onderzoek zou hierover opheldering kunnen geven;
- De oorspronkelijke vloeren van de klaslokalen en enkele bijzondere vertrekken zoals de bibliotheek en de directeurskamer (waarschijnlijk/mogelijk nog aanwezig onder de nieuwe vloerafwerking op de meeste plekken);
- De oorspronkelijke plafonds (waarschijnlijk nog aanwezig boven het merendeel van de verlaagde plafonds).

Het gymnastiekgebouw:

Criterium	Waardering
Architectuurhistorische waarde	+
Stedenbouwkundige waarde	-/+
Cultuurhistorische waarde	+
Gaafheid en herkenbaarheid	+
Zeldzaamheid	+

De schaalverdeling loopt als volgt:

- -	-	-/+	+	++
-----	---	-----	---	----

Het oorspronkelijke ontwerp, dat in zijn eenvoud en regelmatige en transparante opzet zeker geslaagd te noemen is, is nog redelijk goed zichtbaar. De latere aanbouw heeft de gaafheid van het oorspronkelijke gebouw wel aangetast en daardoor de zichtbaarheid van het ontwerp verminderd. Met name het feit dat de drie openslaande deuren in de lange westelijke gevel met rondboogvormige bovenlichten verdwenen of niet meer zichtbaar zijn heeft het gebouw aangetast. Toch is het nog goed herkenbaar als gymnastieklokaal en aula. Het gebouwtje vertoont qua opzet en structuur enige verwantschap met de bakstenen fabrieksgebouwen in neorenaissance stijl zoals die destijds in Nederland veel gebouwd werden. Het bijzondere ontwerp en de specifieke vormgeving en detaillering maken het gebouw tot een bijzondere illustratie van het veelzijdige oeuvre van Leguyt. Dergelijke gymnastiekgebouwtjes van rond 1900 die specifiek voor een school gebouwd zijn, hebben zeker zeldzaamheidswaarde. Tevens illustreert het gebouw ontwikkelingen op het gebied van gezondheid en lichamelijke oefening uit de periode rond 1900. In stedenbouwkundig opzicht heeft het gebouw een zekere pittoreske en karakteristieke waarde.

Interieurwaarden

Doordat alle bij een gymnastiekzaal behorende vaste en losse inrichting verdwenen is, is het interieur minder herkenbaar als gymnastiekzaal. De drie doorgangen naar de naastgelegen aanbouw verstoren het verder regelmatige ritme van vensters en deuren. Toch heeft de ruimte wel enige bijzondere interieurwaarden: de gymnastiekzaal heeft zijn oorspronkelijke plattegrond behouden, dat wil zeggen de zaal is niet opgedeeld in aparte ruimtes. Tevens is het muurwerk, behoudens het wit schilderen, goed behouden gebleven; de ruwe baksteen is nog steeds zichtbaar zoals vroeger. Door het verlaagd plafond is de karakteristieke oude houten kapconstructie niet meer zichtbaar; dit doet afbreuk aan de oorspronkelijke ruimtelijke beleving en ontnemt ritme aan de zaal. Aangenomen mag worden dat de kapconstructie nog redelijk gaaf aanwezig is; de hanenbalken zijn in elk geval nog zichtbaar.

Nadere aandacht verdient in elk geval:

- De onder een verlaagd plafond verscholen kapconstructie.

De conciërgewoning:

Criterium	Waardering
Architectuurhistorische waarde	-/+
Stedenbouwkundige waarde	-/+
Cultuurhistorische waarde	-/+
Gaafheid en herkenbaarheid	+
Zeldzaamheid	+

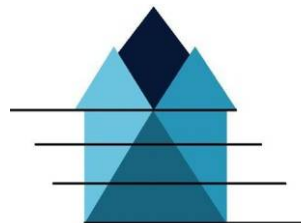
Voor zover het pand een monumentale waarde vertegenwoordigt heeft die hoofdzakelijk betrekking op het feit dat de woning onderdeel is van een ensemble. Op het cultuurhistorisch vlak heeft het pand enige waarde als historische illustratie van ontwikkelingen ten aanzien van het fenomeen dienstwoning. De architectuurhistorische waarde is beperkt; In stedenbouwkundig opzicht heeft de voorgevel wel een zekere pittoreske en karakteristieke waarde. Ondanks de later opgezette verdieping vormt het een opvallend contrast met de direct omliggende gebouwen. De woning is wat de gevels betreft redelijk gaaf en herkenbaar, in de zin dat de na 1911 ontstane situatie goed behouden is gebleven. Aangezien de uitbreiding met een verdieping geheel in de stijl van de oorspronkelijke woning uitgevoerd is, is dit geen storende ingreep. Dergelijke dienstwoningen hebben zeker enige zeldzaamheidswaarde.

Interieurwaarden

De woning heeft slechts in beperkte zin interieurwaarden. Door de uitgevoerde renovaties zijn de meeste vooroorlogse interieuronderdelen en afwerking verdwenen. De woning heeft wel het merendeel van de indeling van 1911 behouden. Door de veelvuldig toegepaste verlaagde plafonds zijn de oude plafonds, indien nog aanwezig, niet meer zichtbaar. Een deel van de deuren is oorspronkelijk of stamt uit 1911. Op de zolder is de kapconstructie van onbehandeld hout nog aanwezig.

Bronnen en literatuur

- M. Bakker e.a. (red.), *Amsterdam in de tweede Gouden Eeuw*. Bussum, 2000.
- M.M. Bakker en F.M. van de Poll, *Architectuur en stedebouw in Amsterdam. 1850 - 1940*. Zwolle, 2002.
- M. Boot e.a. (red.), *Rozenburg. 1883-1917*. Tentoonstellingscatalogus. Den Haag, 1983.
- B. Laan e.a. (red.), *Wonen in een monumentaal huis*. ,Amsterdam, 2012.
- C. Hoogveld (red.), *Glas in lood in Nederland, 1817-1968*. Tentoonstellingscatalogus. Den Haag, 1989.
- Het Monumentenregister van de RCE: complexnummer 518263 (Openbare Handelsschool); monumentnummer 518264 (schoolgebouw); monumentnummer 518265 (gymnastiekgebouw); monumentnummer 518266 (conciërgewoning).
- Koninklijke bibliotheek, Historische kranten. <http://kranten.kb.nl>.
- Beeldbank Stadsarchief van de Gemeente Amsterdam.
- BWT archief van de Gemeente Amsterdam Stadsdeel Centrum, dossiers van het Raamplein 1 en de Passeerdersgracht 27, BWT nummer 18898, dossiernummers 48534, 48566, 48567, 48570, 48572, 48581, 48586, 48588, 48591 en 48593.
- Stadsarchief Amsterdam, archief van de Eerste Openbare Handelsschool, toegangsnummer 800, inv. 208-254.



COLOFON

De Erfgoed Praktijk
drs. Alexander Westra MA
Avogadrostraat 6 III
1098 SN Amsterdam
T 020 465 88 99
M 06 17 33 67 55
e-mail: alexander.westra@zonnet.nl

www.erfgoedpraktijk.nl